

**Juridiska Fakulteten i Stockholm;
skriftserien**

Advokatsamfundets skiljedomsprövning av arvodestvister mellan advokater och klienter

12

Lars Heuman

Juridiska Fakulteten i Stockholm; Skriftserien

1. *Lord Wedderburn of Charlton; Clyde W. Summers;
Ole Hasselbalch*
Arbetsrättsliga uppsatser
2. *Anders Hedman*
Ansvar och ersättning vid medicinsk verksamhet
3. *Claes Peterson*
Äganderätt, avtalsfrihet och fördelning av företagens
vinster
4. *Lars Pehrson*
EG och immaterialrätten.
Gemenskapsrättens inverkan på nationell immateriell rätt
5. *Per Magnusson; Dan Sandberg*
Rättsäkerheten i fackföreningar
6. *Jan Hellner m fl*
Rationalitet och empiri i rättsvetenskapen
7. *Marianne Levin*
Rätt till egen bild
– om oauktoriserad personbildsanvändning i massmedier
8. *Peter Melz*
Kapitalvinstbeskattningens problem
– Företrädesvis vid fastighetsförsäljning
9. *Sven-Olof Lodin*
Perspektiv på skatterätten
10. *André Françon*
Bernkonventionen 100 år
11. *Madeleine Löfmarck m fl*
Åtalsunderlåtelse – Processekonomi och absolut åtalsplikt
12. *Lars Heuman*
Advokatsamfundets skiljedomsprövning av arvodestvister mellan
advokater och klienter

Redaktör

Jan Rosén
jur. kand.

Juridiska fakulteten vid Stockholms universitet,
106 91 Stockholm
Telefon 08/16 36 46

Denna digitala version av verket är nedladdad från juridikbok.se.

Den licens som tillämpas för de verk som finns på juridikbok.se är **Creative Commons CC BY-NC 4.0**. Licensvillkoren måste följas i sin helhet och dessa finner du här <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.sv>

Sammanfattningsvis innebär licensen följande:

Tillstånd för användaren att:

- Kopiera och vidare distribuera materialet oavsett medium eller format
- Bearbeta och bygga vidare på materialet

Villkoren för tillståndet är:

- Att användaren ger ett korrekt erkännande, anger en hyperlänk till licensen och anger om bearbetningar är gjorda av verket. Detta ska göras enligt god sed.
- Att användaren inte använder materialet för kommersiella ändamål.
- Att användaren inte tillämpar rättsliga begränsningar eller teknik som begränsar andras rätt att göra något som licensen tillåter.

Se även information på

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv>

**Juridiska Fakulteten i Stockholm;
skriftserien**

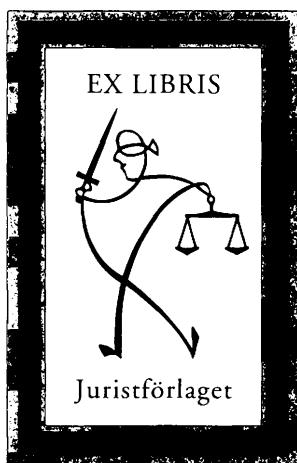
HANDELSHÖGSKOLAN I STOCKHOLM
BIBLIOTEKET

10 0070765 5

Advokatsamfundets skiljedomsprövning av arvodestvister mellan advokater och klienter

Lars Heuman

Stiftelsen Juristförlaget
vid Stockholms Universitet

© Stiftelsen Skrifter utgivna av Juridiska Fakulteten
vid Stockholms Universitet och Lars Heuman
Skriftserien nr 12 1986
Stiftelsen Juristförlaget vid Stockholms Universitet
ISBN 91-7598-063-0
ISSN 0280-8056
Gotab Stockholm 1986
Publiceringsbidrag till denna skrift har erhållits från
Justitierådet Edvard Cassels stiftelse

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1	Inledning	5
2	Skiljedomsföreskriftens allmänna innehåll	7
3	Kompetensfrågor	9
3.1	Begreppet huvudman	9
3.2	Kravet på att advokaten skall vara uppdragstagare	12
3.3	Begreppet tvist om arvode och kostnad	14
3.4	Kan skiljedomsprövning förekomma sedan ersättning fastställts av domstol eller rättshjälpsnämnd	16
3.5	Kravet på att skiljedom skall påkallas inom ett år från det sluträkning avgavs	19
3.6	Bör arvodesdebiteringen prövas disciplinärt innan skiljenämnden avgör tvisten	22
3.7	Arvodesavtal och godkännande av arvodesdebiteringar ...	24
3.8	Rättsskyddsförsäkring	27
4	Advokatens möjligheter att utverka en exekutionstitel	28
4.1	Klienten inleder skiljeförfarande	28
4.2	Advokaten inleder domstolsförfarande	29
5	Är skiljedom bindande för klienten	34
5.1	Ogiltighet och klander på grund av jäv	35
5.2	Ogiltighet och klander på grund av arvoderingen av skiljenämndsledamöterna	38
5.3	Ingår klienten skiljeavtal genom att han påkallar skiljeförfarande	40
6	Hur blir advokaten förpliktad att underkasta sig skiljedomsprövning	42
6.1	Utgör skiljedomsföreskriften anbud om att ingå skiljeavtal	42
6.2	Utgör skiljedomsföreskriften en motsvarighet till tredjemansavtal	43
6.3	Betydelsen av att framtida arvodestvister ej härflyter av bestämt rättsförhållande	44
7	Sammanfattning	50
	Källförteckning	51
	Bilaga 1 Utdrag ur stadgar för Sveriges Advokatsamfund	53
	Bilaga 2 Utdrag ur Vägledande regler om god advokatsed	55

1. Inledning

Arvodestvist mellan en advokat och hans klient faller under domstols kompetens. I stadgarna för Sveriges Advokatsamfund 33 § föreskrivs dock att en advokat är skyldig att på huvudmannens begäran underkasta sig skiljedomsprövning. Endast klienten kan påkalla skiljedom, ej advokaten. Väcker denne talan vid domstol med yrkande om att utfå arvodet avvisas talan om klienten gör invändning om att tvisten skall prövas av skiljemän. Advokaten kan sålunda inte inleda domstolsförfarande eller skiljeförfarande, under det att klienten kan välja mellan att påkalla skiljeförfarande eller föra talan vid domstol.

Ser man saken ur advokaternas synpunkt innebär systemet en form av déni de justice samtidigt som rätten för klienten att välja mellan kostnadsfritt skiljeförfarande och domstolsförfarande ger honom betydande fördelar. En ordning som bygger på att en part inte kan få tvister prövade av domstol eller skiljenämnd kan som regel inte godtas. Part kan inte på förhand helt avsäga sig rätten till ett exigibelt avgörande. Skiljedomsföreskriften torde likväl kunna godtas från advokatsynpunkt, eftersom klientens rätt till skiljedomsprövning är begränsad tidsmässigt. Han måste begära skiljedomsprövning senast inom ett år från det sluträkningen avgavs. Ett tillstånd av déni de justice består sålunda för advokaten endast under viss tid. Denna tidsperiod är så kort att man bör kunna acceptera att advokaten saknar möjlighet att inleda ett förfarande som kan utmynna i ett bindande avgörande.¹

Principiellt sett är det av stort intresse att undersöka hur en skiljedomsföreskrift verkar, när den endast ger ena parten rätt att påkalla prövning. Inom affärsrätten torde dylika klausuler över huvud taget inte förekomma. Där- emot finns exempel på att ena parten betingat sig rätten att välja mellan att inleda skiljeförfarande eller process.^{1a} Ibland har till en normal skiljeklausul fogats tillägget att ena parten äger vända sig till domstol för att utverka ett exigibelt avgörande av ostridiga betalningsanspråk. Klausuler av denna typ

¹ Jfr Magnusson och Sandberg, s 168 not 101. Jfr även TSA 1977 s 181.

^{1a} NJA 1979 s 666 och Magnusson och Sandberg, s 145 f och 151.

kan vara ofördelaktiga för den part som saknar valrätt, ofta med hänsyn till att skiljeförfarandet kan ställa sig dyrt och motparten kan välja att inleda skiljeförfarande för att förskaffa sig en stark förhandlingsposition. Skiljedomsföreskriften i samfundets stadgar är av annan karaktär. Eftersom förfarandet är kostnadsfritt för klienterna är det från klientsynpunkt främst andra typer av grundläggande rättssäkerhetsfrågor som kräver uppmärksamhet, tex frågor om skiljenämndernas sammansättning. Ser man problemen från advokaternas synvinkel gör sig helt andra synpunkter gällande. För advokatkåren är det viktigt att arvodestvister kan avgöras snabbt och billigt av sakkunniga personer med erfarenhet av arvodesfrågor. Vidare vill advokaterna ha frågorna avgjorda utan att tvisterna tilldrar sig större uppmärksamhet, men med möjlighet för samfundet att ingripa disciplinärt mot advokater som debiterat uppenbart oskäligt höga arvoden.

Från dessa utgångspunkter framstår skiljeförfarandet som lämpligt ur advokaternas synvinkel. De kan härvid vara beredda att avstå från varje möjlighet att få arvodestvister avgjorda under en ettårsfrist. Från klientsynpunkt kan rätten att välja tvistelösningsform te sig fördelaktig, men från ett bredare konsumentperspektiv kan det vara en brist att skiljedomsprövning leder till att enskilda advokaters arvodesdebiteringar inte blir kända. Advokatsamfundet publicerar endast skiljedomar som aktualiserar principiellt intressanta frågor. Vid offentliggörande i advokatsamfundets tidskrift anges inte advokatens namn. Klienternas konsumentupplysningsintresse tillgodoses inte. Denna fråga kräver diskussion liksom problemet om publicering av disciplinära avgöranden.²

I det följande skall närmare undersökas hur samfundets ensidiga skiljedomsföreskrift fungerar och om den fyller de krav ur rättssäkerhetssynpunkt som kan ställas såväl av klienterna som advokaterna. Avslutningsvis skall undersökas om skiljedomsföreskriften måste omkonstrueras för att ett bindande skiljeavtal skall uppkomma mellan advokaten och hans klient.

Först skall dock en kortfattad redogörelse lämnas för de viktigaste skiljedomsföreskrifterna i samfundets stadgar.

Undersökningen baseras på bl. a. en genomgång av nästan 200 skiljedomsfall som publicerats i TSA under åren 1936 till 1981. Dessutom har en systematisk genomgång gjorts av disciplinavgöranden som publicerats sedan Wiklunds verk *God advokatsed* utgavs 1973. De få disciplinfall som rör skiljedomsfrågor har beaktats.

² Jfr Advokaten 1986 s 4 ff och Heuman, Reklamationsnämnder och försäkringsnämnder, s 637 f.

2. Skiljedomsföreskriftens allmänna innehåll

I stadgarna för advokatsamfundet 33 § första stycket föreskrivs: ”Ledamot är skyldig att underkasta sig skiljedom i tvist med huvudman om arvode och kostnad för utfört uppdrag, därest huvudmannen eller – om denne anlitat för honom gällande rättsskyddsförsäkring – vederbörande försäkringsbolag inom ett år från sluträkningens avgivande hos styrelsen skriftligen påkallar sådan skiljedom.” Stadgandet tar sikte på varje arvodes- och kostnadstvist³ och sålunda inte enbart på tvister rörande sluträkningar. Den angivna tidsfristen innebär inte att skiljedomsföreskriften bara skulle avse förfaranden om sluträkningar. Tvister angående å contobetalningar och förskott kan således prövas. Någon frist för skiljedomsprövning gäller härvid inte så länge som sluträkning inte avgivits. Skiljedomsföreskriften omfattar inte arvodestvister som uppkommit i anledning av sådana uppdrag som en ledamot åtagit sig i annan egenskap än advokat.⁴

Arvodestvisterna prövas enligt stadgarna 33 § 2 st antingen av styrelsen eller efter beslut av styrelsen av en särskilt utsedd skiljenämnd. Klienten har inte något inflytande på valet av skiljedomare, vilket är betänkligt. Frågan skall diskuteras nedan under 5.1.

Kompetensfördelningen mellan styrelsen och skiljenämnden kan vålla vissa problem. Styrelsen kan fatta beslut om att ett ärende inte skall upptas till prövning. Fattar nämnden beslutet i egenskap av skiljenämnd kan måhända beslutet klandras.⁵ Om styrelsen anser att ärendet kan prövas av särskild skiljenämnd måste detta preliminära beslut överprövas av skiljenämnden.⁶ Denna är sålunda oförhindrad att avvisa tvisten.⁷

³ Se beträffande kostnadstvister TSA 1937 s 60 och 1960 s 137.

⁴ Wiklund, God advokatsed, s 22.

⁵ Se NJA 1975 s 536 beträffande avskrivningsbeslut.

⁶ TSA 1974 s 70 och 1978 s 145. Jfr Hjerner, ICC Internationella Handelskammarens förliknings- och skiljedomsregler, s 56 ff och Craig, Park and Paulsson, International Chamber of Commerce Arbitration, Part III § 11.

⁷ Jfr TSA 1967 s 113 och 1972 s 237.

I stadgarnas 33 § 3 st anges att å skiljemannaförfarandet skall tillämpas skiljemannalagen dock att där styrelsen prövar tvisten bestämmelserna i 11 § första och andra styckena av stadgarna skall gälla. Härmed avses regler om styrelsens beslutsförhet och om omröstning.

Vidare föreskrivs att styrelsen och den särskilda skiljenämndens ledamöter inte får av part mottaga eller betinga sig ersättning. Sätillvida är förfarandet kostnadsfritt. Trots att SML 24 § innehåller en regel om att skiljemännen på yrkande av någondera parten äger pröva om och i vad mån motparten skall gottgöra parten honom åliggande ersättning till skiljemännen och övriga kostnader å förfarandet ogillas konsekvent såväl advokatens som klientens kostnadsyrkande.⁸ Enligt SML 24 § finns inte någon skyldighet för skiljenämnd att tillerkänna vinnande part kostnadsersättning.⁹ Det finns knappast något att invända mot denna kostnadspraxis, bl a med hänsyn till att det kan vara fördelaktigt för klienten att han inte behöver betala någon kostnadserättning i likhet med vad som gäller om småmålslagen skulle ha tillämpats.

⁸ TSA 1952 s 183, 1977 s 211 och 1980 s 115.

⁹ Jfr Hassler, Skiljeförfarande, s 129 f med hänvisningar.

3. Kompetensfrågor

Om en skiljenämnd avgör en tvist utan att giltigt skiljeavtal föreligger kan domen förklaras ogiltig enligt SML 20 §. Någon tidsfrist för väckande av talan gäller inte. En skiljedom kan vidare hävas efter klandertalan om skiljemännen överskridit sitt uppdrag eller eljest brutit mot reglerna i SML 21 §. Klandertalan skall enligt samma lagrum 3 st väckas inom sextio dagar från det parten fått del av skiljedomen i huvudskrift. Ogiltighets- och klandertalan kan väckas av såväl advokaten som klienten och detta oberoende av att skiljedomsprövning bara kan påkallas av klienten.

Skiljenämnden kan inte bedöma kompetensfrågorna mera fritt och tex utsträcka prövningen utöver vad som följer av skiljedomsföreskriften. Fel i berörda hänseenden kan leda till ogiltighets- och klanderprocesser. I praxis finns talrika exempel som visar hur svårt det kan vara att bestämma räckvidden av en vanlig skiljeklausul i ett avtal. En närmare granskning av samfundets skiljedomsföreskrift visar att det kan vara svårt att avgöra hur långt nämndens kompetens sträcker sig. I tveksamma fall bör därför nämnden inhämta parternas samtycke till prövning.

3.1 *Begreppet huvudman*

Endast advokatens huvudman kan påkalla prövning. Enligt skiljedomsföreskriften är ledamot skyldig att underkasta sig skiljedom i tvist med huvudman om arvode och kostnad för utfört uppdrag, därest huvudmannen påkallar skiljedom.

Om huvudmannens motpart genom förlikningsavtal förbundit sig att betala huvudmannens advokatkostnader kan den betalningsansvarige inte påkalla skiljedomsprövning av arvodet.¹⁰ Detta gäller oavsett om han enligt civilprocessuella regler skulle kunna anses ha talerätt gentemot advokaten. Skiljedomsföreskriften utesluter skiljenämndsprövning. Den betalningsansvarige

¹⁰ TSA 1954 s 172 och 176 samt 1967 s 113.

kan naturligtvis utverka fullmakt från huvudmannens sida och föra talan med stöd därav. Sedan förlikning ingåtts vill sannolikt inte huvudmannen medverka till ett sådant arrangemang, om inte hans motpart kan visa att han eljest med framgång kan föra talan vid domstol. Kan skiljenämndsprövning inte komma till stånd har den betalningsansvarige inte möjlighet att med stöd av samfundets stadgar 33 § sista stycket få huvudmannens godkännande av debiteringen omprövad. Se vidare härom under 3.7.

En advokat hade fått i uppdrag av en köpman som kommit på obestånd att realisera dennes tillgångar och få till stånd en underhandsavveckling. Köpmannens största fordringsägare påkallade prövning av advokatarvodet och åberopade till stöd för sin behörighet att advokaten erhållit avvecklingsuppdraget även av honom. Vidare åberopade fordringsägaren att han vore att anse som advokatens huvudman, eftersom advokaten erhållit uppdraget först efter det köpmannen ställt sina tillgångar till borgenärernas förfogande. Slutligen påstod fordringsägaren att han ägde behörighet att inleda skiljeförfarande eftersom arvodet i realiteten skulle betalas av borgenärerna. Fordringsägarens talan upptogs inte till prövning. Styrelsen motiverade detta med att han *inte styrkt* att han vore att betrakta som advokatens huvudman.¹¹

Andra fall visar att behörighetsfrågorna inte kan avgöras med stöd av en enkel bevisbörderegeln, t ex då en klient vill bli befriad från betalningsskyldighet på den grunden att advokaten erhållit uppdraget från annan person. Fallet utvisar att uppdragsgivarens borgenärer saknar rätt att påkalla skiljedomsprövning och detta oberoende av om de i realiteten slutligt får bära förlusten. Inte heller har det betydelse om borgenären kan hävda att advokatuppdraget skall fullgöras mot honom såsom huvudman vad avser avvecklingen. Begreppet huvudman skall bestämmas formellt med ledning av vem som givit uppdraget till advokaten och därmed iklätt sig betalningsansvaret. Påstår advokaten att han erhållit ett uppdrag skall sakprövning ske även om klienten yrkat att skiljenämnden skall befria honom från betalningsskyldighet på den grunden att advokaten ej erhållit uppdrag. Som princip gäller här att advokaten måste styrka att han erhållit uppdrag från en person, vid påföljd att denne eljest inte kan åläggas betalningsskyldighet för utfört arbete.¹²

I lag föreskrivs ofta att olika sysslomän äger rätt till skäligt arvode, t ex boutredningsmän eller skiftesmän. Om en advokat innehaft sådant uppdrag kan hans arvode bli föremål för skiljenämndsprövning. *Konkursförvaltararvode* skall enligt KL 82 § bestämmas av konkursdomaren. Som regel utesluts härigenom möjligheten till skiljedomsprövning.¹³ Det skall därför ej undersökas om skiljeförfarande kan anses uteslutet av den anledning att en borgenär inte kan anses som "huvudman" eller av det skälet att tvisten skulle anses

¹¹ TSA 1954 s 166.

¹² Se nedan vid not 21.

¹³ Jfr Welamson, Konkurs, s 173 och samme författare, Konkursrätt s 637 f med not 3.

indispositiv med hänsyn till inslagen av officialprövning.

Ibland uppkommer *talerättsliga* problem som noga taget inte avser skiljedomsföreskriftens räckvidd vad avser begreppet "huvudman".¹⁴ Om flera personer anlitat en advokat gäller som huvudregel att de är *solidariskt* betalningsskyldiga. Envar uppdragsgivare kan då begära att skiljenämnden skall pröva om det *totala* arvodet skall nedsättas. Eftersom varje uppdragsgivare är betalningsskyldig för hela arvodet är uppdragsgivarens rätt till skiljedomsprövning inte begränsad till t ex halva arvodet. Denna obegränsade talerätt bör sålunda inte vara beroende av att uppdragsgivaren till fullo betalt det fordrade arvodesbeloppet.¹⁵

De svåra frågorna om solidarisk betalningsskyldighet skall här inte analyseras vidare.¹⁶ Det kan dock nämnas att frågor om *boutredningsarvode* i skiljedomspraxis prövats på begäran av en utav flera dödsbodelägare. Härvid har bestämmelsen i ÄB 19:19 varit av betydelse. I lagrummet stadgas: "Om talan å boutredningsmans förvaltning gäller vad om syssloman är stadgat. Klandertalan må föras av envar dödsbodelägare. Den som anställt klandertalan är berättigad att av dödsboet erhålla ersättning för rättegångskostnaden, i den mån den täckes av vad genom rättegången kommit boet till godo."

Av regeln framgår att dödsboet är part och att dödsboet (dvs i praktiken samtliga dödsbodelägare) gynnas av att klandertalan bifalles. I skiljedomspraxis har ÄB 19:19 endast tillämpats analogt vad avser enskild dödsbodelägarers talerätt, inte vad avser domens rättsverkan. I ett fall uttalades: "Med klandertalan är att jämföra talan rörande arvode och utgifter som boutredningsmannen påfört dödsboet. Bifall till klandertalan vid domstol länder till förmån för dödsboet och sålunda även för delägare som inte för talan. Motsvarande verkan av skiljedom inträder inte. På grund härav finner skiljenämnden sig behörig att pröva den av X och medparter väckta talan endast såvitt avser den del av A:s arvode... som belöper å X och medparter andel..."¹⁷

Om man anser att talerätten skall motiveras genom en analogi med ÄB 19:19 har man godtagit en konstruktion där en person ges talerätt för annat rättssubjekts räkning.¹⁸ Man bör då dra konsekvenserna därav och låta domen få rättsverkan för detta rättssubjekt.¹⁹ Skiljenämndens dom innebär att man delvis tillämpar ett lagrum analogt, delvis ej. Enligt min mening bör man antingen utföra analogin fullständigt eller avstå därifrån. Väljer man den

¹⁴ Beträffande inkassoföretags rätt att påkalla skiljedomsprövning hänvisas till TSA 1973 s 228 och 1977 s 213 samt NJA 1926 s 209. Beträffande rättsskyddsförsäkring och talerätt för försäkringsbolag i ett särskilt fall hänvisas till TSA 1981 s 92.

¹⁵ TSA 1972 s 234 (prövning utöver yrkandet). Jfr även TSA 1966 s 368.

¹⁶ Se Rodhe, Obligationsrätt, s 617 ff.

¹⁷ TSA 1976 s 159. Se även TSA 1963 s 408 och 1973 s 231.

¹⁸ Jfr KL 40 b och Heuman, Målsägande, s 330.

¹⁹ Jfr Walin, Kommentarer till ärvdabalken, Del II, 2 uppl. s 104 ff.

senare lösningen kan enskild dödsbodelägare möjligen anses berättigad att föra talan såvitt frågan rör hans enskilda rätt.²⁰ Han är då part i målet och den särskilda rättegångskostnadsregeln i ÅB 19:19 kan inte tillämpas.

Om en advokat utan stöd av fullmakt biträts av annan advokat med utomrättsligt arbete och den förstnämnde kräver ersättning av klienten därför med särskilt belopp som denne finner oskäligt kan denna arvodesfråga prövas enligt skiljedomsföreskriften. En förutsättning härför är att den betalningsskyldige påkallar skiljeförfarande mot den av honom anlitate advokaten.

3.2 Kravet på att advokat skall vara uppdragstagare

Endast ledamöter av advokatsamfundet är skyldiga att underkasta sig skiljedomsprövning i arvodestvister i anledning av uppdrag. Advokaten måste sålunda vara uppdragstagare.^{20a} Om en saksförare eller biträdande jurist på en advokatbyrå krävt arvodesersättning för egen räkning kan skiljedomsprövning inte äga rum. Om en biträdande jurist på en advokatbyrå utfört arbete för vilket hans principal, en advokat, fordrat ersättning kan arvodestvisten avgöras av en skiljenämnd.

Sedan en advokat utställt en kostnadsräkning förekommer det att mottagaren invänder att han inte är betalningsskyldig av det skälet att han inte lämnat advokaten något uppdrag. Påstår advokaten att ett uppdragsförhållande föreligger kan skiljenämnden pröva om klienten över huvud taget är betalningsskyldig.²¹

Om ingen av parterna i arvodestvisten hävdar att det föreligger ett uppdragsförhållande mellan en klient och en advokat borde prövning inte få ske. Om en advokat anlitar ett platsombud med stöd av fullmakt från huvudmannen föreligger uppdragsförhållande mellan platsombud och klient. På dennes begäran kan då en arvodestvist med platsombudet prövas när denne ställt sin räkning direkt till klienten. Platsombudet kan inte förhindra skiljedomsprövning med motivering att huvudombudet inte velat klandra räkningen.²² Om advokaten utan stöd av fullmakt *låtitt annan advokat utföra utomrättsligt arbete* för sig kan arvodestvist mellan den senare och den förstnämndes klient inte prövas. Frågan kan dock prövas som kostnadsvist mellan klienten och hans advokat.²³

Självfallet kan inte en arvodestvist mellan klienten och en av advokaten

²⁰ Jfr Beckman och Höglund, Svensk familjerättspraxis, C V III:8–12 och Heuman, Målsägande, s 369.

^{20a} Jfr NJA 1958 s 654.

²¹ TSA 1961 s 128, 1977 s 212 och 1978 s 145.

²² TSA 1952 s 164.

²³ TSA 1954 s 175 (advokaten ansågs bära bevisbördan för att han ägt anlita juris kandidat) och 1976 s 159.

arvoderad sakkunnig prövas enligt skiljedomsföreskriften. Frågan om sakkunnigkostnaden bör ersättas kan dock avgöras i tvister mellan advokat och klient, t ex då denne påstår att advokaten ej behövt anlita den sakkunnige eller bort begränsa dennes uppdrag. Om en sakförare utan stöd av fullmakt uppdragit åt en advokat att handlägga ett ärende bör inte en arvodestvist mellan klienten och advokaten prövas.²⁴ Det anförda visar att klientens möjligheter till skiljenämndsprövning är beroende av fullmaktens innehåll och av om huvudombudet kräver ersättning för annans arbete eller denne själv direkt kräver ersättning av uppdragsgivaren.

Utträder eller utesluts ledamot ur samfundet, sedan skiljedom mot honom påkallats, är skiljedomen enligt stadgarna 33 § 1 st utan hinder därav bindande för honom. Skiljedomsprövning mot en före detta ledamot får inte äga rum om klienten påkallar prövning först sedan vederbörande lämnade samfundet. Det kostnadsfria skiljeförfarandet står inte öppet för klienten vad avser arvodesräkningar utställda sedan advokaten uteslutits eller beviljats utträde. Det saknar härvid betydelse om uppdragstagaren avsiktligt dröjt med att tillställa klientkretsen räkningar. Skiljedomsprövning kan inte heller förekomma om räkning tillställts en klient under tid då advokaten var ledamot, om klienten dröjt med att påkalla prövning till en tidpunkt som infaller efter det advokaten uteslutits eller beviljats utträde.

Med den återgivna särskilda stadgeföreskriften kan man inte fullt ut upprätthålla den av Bolding hävdade principen att det är självklart att en person kan vara bunden av en i bolagsordning eller föreningsstadga intagen skiljeklausul även efter det att han upphört att vara delägare i bolaget eller medlem i föreningen, vad avser tvister som har sin grund i något förhållande som uppkommit under den tid som hans delägar- eller medlemskap varat.²⁵ Den särskilda skiljedomsföreskriften i stadgarna får här en inskränkande verkan såtillvida att behörighet inte kan sträcka sig längre än vad som uttryckligen anges. Kravet på att påkallelse skall ske innan medlemskapet upphör måste respekteras.

I ett fall har en skiljenämnd prövat arvodesdebitering sedan advokaten *avlidit*. Advokaten hade bedrivit verksamhet i handelsbolag. Arvodesräkningen hade utställts av advokatbyrån efter advokatens bortgång och skiljeförfarande hade påkallats efter det advokaten avlidit och såtillvida icke längre var ledamot av samfundet. I påkallelseskraften yrkades att advokatbyråns debitering måtte nedsättas, varefter advokatens änka företrädde dödsboet i skiljedomstvisten.²⁶ Enligt min mening borde icke advokatens dödsbo eller

²⁴ Jfr TSA 1960 s 139.

²⁵ Bolding, Skiljedom, s 117 not 22 med anført rättsfall NJA 1910 s 187, där frågan gällde förutvarande medlems rätt till sjukhjälp mot föreningen, dvs ej en fråga om föreningens krav mot medlem som utträtt.

²⁶ TSA 1964 s 368.

handelsbolaget ha fått vara part. Enligt skiljedomsföreskriften är nämligen endast ledamot av advokatsamfundet skyldig underkasta sig skiljedom.

Enligt vägledande regler om god advokatsed 28 § är advokat skyldig att upplysa klienten om föreliggande möjligheter att erhålla offentlig försvarare eller rättshjälp eller att utnyttja eventuellt förefintlig rättsskyddsförsäkring. Vidare föreskrivs att advokaten vid behov dessutom skall medverka till att klientens möjligheter att erhålla dessa förmåner tillvaratas.²⁷ Om klienten härvid inte lämnar de uppgifter som behövs för att en ansökan skall kunna inges inom erforderlig tid åligger det advokaten enligt en skiljedom antingen att *avbryta sitt arbete eller träffa avtal med klienten att denne helt eller för tiden fram till dess ansökningen blir ingiven till rättshjälpsnämnden avstår från förmånen av allmän rättshjälp*.²⁸

En skiljenämnd har uttalat att ansökan om rättshjälp endast kan underlåtas om det med säkerhet kan konstateras att klientens kostnadsbidrag (dvs nu rättshjälpsavgifter) överstiger vad han kan komma att debiteras.²⁹ Om advokaten försummat att söka rättshjälp nedsätts arvodet till vad som svarar mot den rättshjälpsavgift som skulle ha uttagits därest rättshjälp beviljats.³⁰ Har rättshjälp beviljats på ett alltför sent stadium och klienten betalat rättshjälpsavgift kan advokaten fränkännas rätten till arvode.³¹

3.3 Begreppet tvist om arvode och kostnad

På yrkande av klienten kan en skiljenämnd pröva frågor om arvode och kostnader. Vad beträffar arvodesfrågor kan avgöras om arvodet bör nedsättas efter skälighetsprövning eller om klienten över huvudtaget inte är betalnings-skyldig. Ibland påstår huvudmannen att avtal träffats om att *uppdraget skulle utföras till visst lågt pris*, under det att advokaten förnekar att sådant avtal ingåtts och kräver ett högre arvode som han finner skäligt. I skiljenämndspraxis har klienten ålagts bevisbördan för påståendet om att avtal träffats om ett bestämt lägre arvode.³² En sådan bevisbörderegeln strider mot utgången i rättsfallen NJA 1951 s 1 och 1975 s 280, båda rörande entreprenadavtal, det senare rörande en konsumenttvist. Dessa fall tyder på att bevisbördan borde åvila advokaten.

Mot en analog tillämpning av denna bevisbördeprincip i arvodestvister talar, enligt Bengtsson, att vid sysslomannaavtal betydligt oftare frågan om

²⁷ Jfr NJA 1979 s 103. Advokat som försummar att iaktta denna regel kan åläggas disciplinär påföljd, TSA 1976 s 368. Se även TSA 1985 s 283.

²⁸ TSA 1979 s 117.

²⁹ TSA 1981 s 93.

³⁰ TSA 1978 s 146 och 1980 s 115.

³¹ TSA 1977 s 211, 1978 s 144 II och 1979 s 117.

³² TSA 1952 s 155, 171 och 179 samt 1954 s 174 ävensom 1978 s 145.

vederlagets storlek lämnas öppen och i vart fall man sällan brukar teckna något skriftligt avtal, där vederlaget anges. Bengtsson anser att bevisskyldigheten kan vara svår att fullgöra även för en förutseende syssloman och att det är rimligt att huvudmannen får styrka sitt påstående.³³ Detta uttalande, som gjorts före 1975 års fall avgjordes och konsumenträttsskyddet förstärktes helt allmänt, kan bemötas med att det ansetts viktigt att en part kan överblicka framtida processkostnader³⁴ och att en för konsumenten gynnsam bevisbörde-regel godtagits i förarbetena till konsumenttjänstlagen,³⁵ en lag som dock ej avser immateriella tjänster. Det kan vidare hävdas att en advokat lättare än en klient kan klargöra vikten av att en kostnadsuppgift är ungefärlig och icke bindande. Om en för klienten gynnsam beviskravsregel godtas bör man lägga märke till att advokatens uppgifter ofta bör tillmätas särskild tyngd, eftersom denne till skillnad från klienten noga överväger sina uttryckssätt med hänsyn till de viktiga rättsverkningarna. En viss förklaringsplikt vad avser tydligt uttryckssätt kan föreligga för advokaten.³⁶ En uppgift om ungefärligt arvode kan vara bindande i den meningen att det inte får överskridas hur mycket som helst även om det begärda arvodet skulle vara skäligt.³⁷ Samma resultat kan även uppnås med tillämpning av reglerna om god advokatsed. Sedan klienten frågat en advokat "vad det hela går till" svarade denne i brev att han uppskattade de totala kostnaderna inklusive inställelse vid huvudförhandlingen till omkring 1 500 kronor. Advokaten fordrade 2 165 kronor i ersättning varav 1 900 i arvode. Skiljenämnden uttalade:

"Skiljenämnden finner, att X, då han beslöt sig för att fortsätta rättegången till huvudförhandling, fäst stort avseende vid det av A i kostnadsfrågan brevledes gjorda uttalandet, vilket A måste ha insett. A är därför bunden av detta uttalande, innebärande att han är berättigad till ersättning för utlägg och arvode med belopp, som icke väsentligen överstiger det till 'omkring 1 500 kronor' angivna. Ersättningen för utlägg och arvode bör skäligen bestämmas till 1 700 kronor, till vilket belopp i räkningen den 27 september 1966 debiterade 2 165 kronor nedsattes."³⁸

På klientens begäran kan en skiljenämnd pröva om ett arvode bör nedsättas för att *advokaten varit försumlig vid uppdragets fullgörande*. I denna ordning kan inte avgöras om klienten är berättigad till ersättning på grund av att advokaten genom vårdslöshet vållat klienten skada. Det har således stor betydelse om klienten åberopar advokatens culpösa förfarande till stöd för ett skadeståndsyrkande eller ett yrkande om nedsättning av arvodet. Skade-

³³ Bengtsson, Särskilda avtalstyper, s 168.

³⁴ Prop 1973:87 s 153.

³⁵ Prop 1984/85:110 s 302. Se även Hellner, Speciell avtalsrätt II, Kontraktsrätt, s 230 och 179.

³⁶ Jfr Heuman, Reklamationsnämnder och försäkringsnämnder, s 487 ff.

³⁷ Jfr prop 1984/85:110 s 93 ff.

³⁸ TSA 1968 s 158.

ståndsyrkande för att en advokat avsagt sig sitt uppdrag utan skäl prövas inte.³⁹ Det begärda arvodet kan däremot på klientens yrkande prutas av denna anledning.⁴⁰

Då en advokat erhållit ett uppdrag av flera klienter kan *inte en skiljenämnd avgöra hur ansvaret dem emellan skall fördelas*, t ex hur ett boutredningsarvode skall fördelas mellan dödsbodelägare.⁴¹ Ibland förekommer att en av flera medklienter yrkar att skiljenämnden skall fastställa att han endast är betalningsskyldig för viss del av det begärda arvodet. Ett sådant yrkande kan prövas. Sätillvida kan fördelningsfrågor falla under en skiljenämnds kompetens. Ett sådant nedsättningsyrkande kan dock ofta inte bifallas, eftersom klienter i regel bär ett solidariskt ansvar. Om advokaten avstått från att göra gällande det solidariska ansvaret kan utgången bli annan.⁴²

3.4 Kan skiljedomsprövning förekomma sedan ersättning fastställts av domstol eller rättshjälpsnämnd

Skiljenämndsprövning kan ibland vara utesluten på grund av att kostnadsfrågan helt eller delvis avgjorts rättskraftigt av domstol eller rättshjälpsnämnd. Rättskraftsfrågan måste bedömas olika i skilda fall.

Antag att en advokat i en civilprocess yrkat att *motparten skall åläggas att betala partens rättegångskostnader*. Om advokatens klient vinner målet och domstolen tillerkänner honom kostnadsersättning kan man tänka sig att advokaten vill kräva högre ersättning av sin klient än det av domstolen angivna beloppet. Det är även möjligt att klienten vill att det av domstolen bestämda beloppet skall nedsättas, då motparten inte kan förmås fullgöra sin betalningsskyldighet. Kostnadsbeslutet i domen äger rättskraft mellan parterna, dvs mellan klienten och hans motpart, men inte mellan klienten och hans uppdragstagare.⁴³ Kostnadsbeslutet äger inte rättskraft mot tredje man advokaten. Man kan därför fråga sig under vilka förhållanden en skiljenämnd kan nedsätta det av domstolen bestämda arvodet och i vilka fall advokaten kan utfå högre ersättningsbelopp än som framgår av kostnadsbeslutet.

Kan klienten göra sannolikt att advokaten nedlagt mindre tid på uppdraget än denne uppgivit inför domstol bör skiljenämnden kunna *nedsätta arvodet* liksom i fall då skiljenämnden finner att advokaten inte är berättigad till ett så högt arvode som utdömts. Klienten behöver nog ofta kunna återopa några

³⁹ TSA 1957 s 179, och 1969 s 154.

⁴⁰ TSA 1956 s 123 och 1959 s 156.

⁴¹ TSA 1952 s 157, 1963 s 408 och 1966 s 368.

⁴² TSA 1952 s 163.

⁴³ Ekelöf III, s 176 och TSA 1943 s 92, 1955 s 111, 1970 s 185 och 1972 s 237.

nya förhållanden rörande advokatens sätt att sköta uppdraget, för att skiljenämnden skall finna anledning frångå domstolens beslut. Detta är dock inte nödvändigt. I detta sammanhang kan påpekas att en advokat inte kan erhålla ersättning för arvode och utlägg, om han försummat att framställa kostnadsyrkande i mål vari yrkandet skulle ha bifallits.⁴⁴ I ett fall då parterna förlikts och motpart åtagit sig att betala hans kostnader har en skiljenämnd på klientens begäran nedsatt advokatarvudet efter skälighetsprövning, då avtalet endast innebar reglering av processparternas mellanhavande.⁴⁵ Ett sådant avtal mellan käre- och svarandeparter kan någon gång även innebära att klienten och hans advokat får anses ha slutit avtal om att arvudet skall uppgå till det i förlikningsavtalet angivna beloppet. Fråga om sådant avtal ingåtts kan bara prövas om part påstår detta inför skiljenämnden.

Även om domstolens kostnadsbeslut inte äger rättskraft mellan klienten och hans advokat kan denne *ofta inte kräva högre ersättning av klienten*. Rättshjälpsbiträde och en offentlig försvarare får enligt lag ej utkräva högre ersättning för arbete och utlägg än de belopp domstolen eller rättshjälpsnämnden bestämt därför.⁴⁶ I vägledande regler om god advokatsed 27 § föreskrivs att rättegångsarvode, som påförs klienten, inte får, med mindre särskilda skäl därtill föreligger, överstiga vad advokaten i rättegången yrkat att motpart skall förpliktas utge till klienten.⁴⁷ Om domstolen i tvistemål ålagt motpart att utge ersättning för arvode och för utlägg som klientens advokat haft torde det ofta strida mot god advokatsed att utkräva högre ersättning av klienten för detta arbete och dessa kostnader. Då domstolen på yrkande av klientens advokat bestämt dagtraktamenten och reseersättning till advokaten har en skiljenämnd ansett att denne inte var berättigad utkräva högre belopp.⁴⁸ En advokat torde däremot kunna utfå ytterligare ersättning för arbete som utförts sedan domen meddelades, såvida det ej rör sig om sådant normalt efterarbete som bör rymmas inom ramen för det av domstolen angivna arvodesbeloppet.⁴⁹ Vidare torde advokaten kunna fordra särskild ersättning för sådant arbete och sådana kostnader som han inte lagligen kunnat kräva ersättning för av motparten.⁵⁰ Om advokaten inför domstolen ansett sig inte kunna kräva ersättning för allt utfört arbete, då detta delvis varit onödigt kan han självfallet inte fordra ersättning därför av sin klient om han överarbetat målet. Om detta beror på att klienten krävt att vissa överflödiga undersökningar skulle utföras utgör knappast detta något skäl för att skiljenämnden skall tillerkänna advokaten förhöjd ersättning. Advokaten bär ansvaret för att inte onödigt

⁴⁴ TSA 1952 s 177 och 1954 s 170. Se vidare härom Wiklund, s 349 ff.

⁴⁵ TSA 1953 s 52.

⁴⁶ RHL 23 § och RB 21:10 st 3.

⁴⁷ Se härom Wiklund s 349 ff.

⁴⁸ TSA 1957 s 177.

⁴⁹ TSA 1955 s 111 och 1968 s 159.

⁵⁰ Jfr NJA 1959 s 48, 1970 s 321, 1977 s 337, 1980 s 468, 1981 s 546 samt 1984 s 587 och 688.

arbete nedläggs. Han måste på förhand klargöra för klienten att undersökningar som han bedömer som gagnlösa måste betalas av klienten under alla omständigheter.

Om en *rättshjälpsnämnd eller domstol på begäran av rättshjälpsbiträde bestämt ersättning som skall utgå av allmänna medel* kan såväl biträdet som huvudmannen klaga över det fattade ersättningsbeslutet hos besvärdsnämnden för rättshjälpen respektive hos hovrätt och sista hand HD. Om den rättssökande låter beslutet vinna laga kraft kan han inte kräva att en skiljenämnd skall nedsätta arvodet. Den rättshjälpsberättigade kan tex inte få en skiljenämnd att nedsätta ett fastställt arvodesbelopp till att avse belopp understigande den erlagda rättshjälpsavgiften i syfte att få advokaten att återbetala visst belopp.

Sedan ett rättshjälpsbiträde yrkat ersättning med 650 kronor bestämde rättshjälpsnämnden det slutliga kostnadsbidraget till samma belopp. Skiljenämnden fann att arvodet varit föremål för prövning av rättshjälpsnämnd mot vars beslut talan kunnat föras. Skiljenämnden avvisade arvodesärendet med motivering att det framgick av motiven till rättshjälpslagen att beslutsförandet hos rättshjälpsnämnden och centrala myndigheten i bl a arvodesfrågor i rättshjälpsärenden är avsett att vara exklusivt.⁵¹ Det kan tilläggas att departementschefen i detta sammanhang uttalat att någon efterföljande domstolsprövning av detta organs beslut inte bör vara möjlig.⁵² Den rättshjälpsberättigade bör därför lika litet som advokaten kunna kräva att annan instans, domstol eller skiljenämnd, skall ändra det fattade arvodesbeslutet. Önskar den rättssökande få rättshjälpsavgiften ändrad eller nedsatt kan han endast klaga enligt rättshjälpslagens regler.

Om domstol eller rättshjälpsnämnd fastställt ersättning enligt rättshjälpslagen och tvist uppkommer mellan biträdet och hans klient om biträdet äger utfå ytterligare ersättning utan hinder av bestämmelsen i rättshjälpslagen kan skiljenämnd pröva sådan tvist. Som exempel kan nämnas tvist rörande sådana utlägg som advokaten anser att klienten enligt rättshjälpslagen skall betala, men som klienten anser att advokaten bort kräva ersättning för av allmänna medel. Sådana tvister kan sålunda röra påstådd försummelse från en advokats sida.⁵³

Sedan domstol bestämt arvode till offentlig försvarare och beslutat om skyldighet för den åtalade att återgälda kostnaderna härför till statsverket kan inte denne få till stånd en skiljenämndsprövning av frågan om arvodet bör nedsättas.⁵⁴

⁵¹ TSA 1976 s 157. Se även TSA 1978 s 145. Se beträffande besvärsrätt, Rättshjälpshandboken 49 a s 12 f.

⁵² Prop 1972:4 s 302.

⁵³ Jfr TSA 1955 s 109.

⁵⁴ Jfr TSA 1967 s 112.

3.5 Kravet på att skiljedom skall påkallas inom ett år från det sluträkning avgavs

Enligt skiljedomsföreskriften gäller en ettårsfrist som förutsättning för att en arvodestvist skall prövas av skiljenämnd. Enligt HB 18:9 gäller en materiell fristregel. I lagrummet stadgas: "Var som å sysslomans förrättning tala vill; göra det lagligen inom natt och år, sedan han vid sysslan skildes, och redo och räkning gjord är av honom, eller av hans arvingar, där han död är. Haver man laga förfall; njute samma tid därefter." Det rör sig här inte om någon sakprövningsförutsättning. Väcker huvudmannen talan för sent kan domstol eller skiljenämnd ogilla talan om syssloman gör invändning därom. Fristregeln gäller inte för alla uppdrag, utan endast då en syssloman omhänderhaft egendom för huvudmannen och är redovisningsskyldig därför eller för inkomster han uppburit för honom.⁵⁵ Fristregeln gäller inte för fall då en uppdragstagare utfört arbete för någon och kräver ersättning därför, utan att behöva redovisa för hur huvudmannens egendom använts och hur ersättning uppburits för dennes räkning. Bestämmelsen i HB 18:9 gäller sålunda inte då en advokat utställt räkning för arbete som han utfört.⁵⁶

Då uppdrag, i vilket advokaten uppburit medel, slutförts eller eljest upphört, skall slutredovisning utan dröjsmål avges till klienten enligt vägleddande regler om god advokatsed 32 §. Enligt följande § skall sådan redovisningsräkning även upptaga det arvode advokaten påfört klienten. Dessa föreskrifter medför sålunda att preskriptionsregeln i HB 18:9 regelmässigt blir tillämplig även vad avser arvodeskrav i anledning av uppdrag som medför redovisningsskyldighet. Möjligen bör fristregeln i HB 18:9 endast anses tillämplig vad avser den del av uppdraget som medfört redovisningsskyldighet, dvs inte "arvodesdelen".

Det är viktigt att man skiljer mellan de båda fristreglerna. Enligt skiljedomsföreskriften kan huvudmannen inte påkalla prövning efter ett år ens om han haft laga förfall för sin underlåtenhet att ej inleda skiljeförfarande.⁵⁷ När man skall avgöra om ettårsfristen börjat löpa enligt de båda olika reglerna torde strängare krav ställas enligt skiljedomsföreskriften för att slutredovisning skall anses avgiven. Vad beträffar bestämmelsen i HB 18:9 börjar enligt Bengtsson fristen löpa även om sysslomannens redovisning är behäftad med avsevärda brister.⁵⁸

Bestämmelsen i HB 18:9 kan i arvodestvister tillämpas av en skiljenämnd om advokaten lämnat redovisning för ett innehaft uppdrag och arvodeskravet ingår som en del i redovisningen. Som exempel kan nämnas fall då en advokat

⁵⁵ Hellner a.a. s 193 och NJA 1927 s 570 och 1946 s 493.

⁵⁶ Hellner a.a. s 194 och Tiberg, Mellanmansrätt, 7 uppl. s 27.

⁵⁷ Jfr TSA 1973 s 230 (bedömningen kan kritiseras).

⁵⁸ Bengtsson a.a. s 167.

varit boutredningsman och lämnat redovisning för sin förvaltning enligt ÄB 19:15 och samtidigt krävt arvodesersättning enligt 19:19.

Enligt skiljedomsföreskriften börjar ettårsfristen löpa från det sluträkning avgavs, inte från det räkningen mottagits. I vissa fall har skiljenämnder funnit anledning beakta om sluträkningen kommit adressaten tillhanda en längre tid efter det den avgivits, t ex på grund av försening vid postbefordran. Vid en strikt tolkning av skiljedomsföreskriften borde sakprövning inte få förekomma utan advokatens uttryckliga samtycke, därest nämnden grundar sin behörighet på att fristen ansetts förlängd på grund av försenad postbefordran, ändrad adress eller liknande omständigheter.⁵⁹

Vilka krav bör ställas för att man skall kunna anse att en sluträkning utställts med påföljd att ettårsfristen börjar löpa? Vissa minimikrav måste vara uppfyllda för att man överhuvudtaget skall kunna tala om en räkning. Debiterat arvode, behöver enligt vägledande regler om god advokatsed 31 §, såvitt det avser ett och samma uppdrag, inte specificeras, men advokaten är skyldig att på begäran lämna klienten skriftlig redogörelse för det med uppdraget förenade arbetet. Om klienten begär specifikation innebär detta inte att fristen börjar löpa först från det sådan redovisning lämnats. Om den ursprungliga räkningen alls inte uppfyller grundläggande krav på redovisning är klienten oförhindrad att begära skiljedomsprövning, sedan mer än ett år förflutit. Som exempel kan nämnas att advokatsamfundets styrelse ansett att slutredovisning inte avgivits när klienten på advokatens förslag godtagit en ”uppgörelse på slump” utan att advokaten dessförinnan avgivit sluträkning.⁶⁰ Klienten kan inte helt avstå från rätten till slutredovisning. Däremot bör han med bindande verkan kunna godta en något ofullständig redovisning, med påföljd att fristen börjar löpa från det räkningen avgavs.⁶¹ Möjligen kan härvid klienten lättare få arvodesdebiteringen nedsatt såsom stridande mot avtalslagen 36 § eller samfundets stadgar 33 § sista stycket om skiljeförfarande inleds i rätt tid. I ett fall hade advokaten inte avgivit någon räkning. Sedan klienterna begärt specifikation över arvode och utlägg träffades en skriftlig uppgörelse i arvodesfrågan. Advokatsamfundets styrelse ansåg att uppgörelsen innebar att klienterna avstått från kravet på sluträkningens avgivande och fann sig inte behörig meddela skiljedom då sådan inte påkallats inom ett år från det uppgörelsen träffades.⁶² Enligt min mening är denna bedömning endast riktig om advokaten lämnat viss redovisning för det nedlagda arbetet och gjorda utlägg. En advokat bör inte kunna undandra sig skyldigheten att avge sluträkning genom att träffa en förlikning med klienterna. Arvodets skälighet bör då kunna prövas enligt stadgarnas 33 § sista stycket även om skiljedom

⁵⁹ Jfr TSA 1973 s 230.

⁶⁰ TSA 1943 s 86.

⁶¹ TSA 1952 s 166 och 1955 s 112.

⁶² TSA 1952 s 159.

påkallats först mer än ett år efter det en sådan förlikning träffats.

Om advokaten avgivit *flera räkningar* uppstår ofta fråga om tiden för påkallande av skiljedom avseende någon eller några räkningar utgått. Om en räkning innefattat krav på å conto betalning har fristen inte börjat löpa, inte heller om ett uppdrag inte är slutfört, t ex då advokaten själv förklarat att visst arbete återstod innan sluträkning kunde utställas.⁶³ Om räkningar avser sammanhängande uppdrag börjar fristen löpa först sedan uppdragen slutförts.⁶⁴ Det är då inte av avgörande betydelse om advokaten betecknar en räkning som sluträkning. Denne bör inte ha möjlighet att få fristen att löpa, när klienten inte erhållit sådan redovisning att han kunnat bedöma om arvodet var oskäligt och skiljedomsprövning borde begäras. Inte heller är skiljenämndens bedömning av sluträkningsbegreppet helt avgörande, eftersom part alltid kan klandra en skiljedom. Som exempel på sådana tänkbara klanderfall kan nämnas dom varigenom en skiljenämnd efter oriktig men klientvänlig rättsskipning utsträckt sin behörighet till flera sluträkningar genom att med orätt anse att endast den senast avgivna var sluträkning. I dylika behörighetsfrågor kan nämnden inte tillämpa en mera fri rättstillämpningsmetod till skillnad från vad som gäller de materiella bedömningarna. Om nämnden sålunda är osäker om behörighet föreligger att pröva samtliga räkningar, bör nämnden inhämta båda parter samtycke till skiljedomsprövning.⁶⁵

Ersätts en räkning med en ny som omfattar såväl arbete enligt den äldre räkningen som därefter utfört arbete har fristen ansetts böra löpa den dag den senare räkningen avgavs och detta beträffande arvodeskraven i sin helhet.⁶⁶ Ibland kan dock uppdraget anses som avslutat i och med en första sluträknings utställande, då klienten begärt att advokaten skulle återuppta arbetet med samma uppdrag. Två åtskilda uppdrag kan t ex föreligga om lång tid förflutit mellan dagen för den första räkningens avgivande och det besök då klienten åter framställt krav på att advokaten skulle utreda samma eller liknande frågor som tidigare.⁶⁷

Även i andra fall kan fristen börja löpa från en tidpunkt efter det sluträkningen utställts. Om klienten framfört erinringar mot arvodesdebiteringen förekommer det att advokaten utställer en ny räkning upptagande lägre arvodesbelopp, t ex efter överenskommelse med klienten. Fristen torde då räknas från den dag den nya räkningen avgavs. I ett fall har fristen räknats från den dag advokaten avgav en skriftlig förklaring om hur han ansåg att man skulle tolka en överenskommelse om arvodesdebitering som träffats i samband med att advokaten erhöll uppdraget.⁶⁸ En fristförskjutning kommer

⁶³ TSA 1955 s 115 och 1957 s 172.

⁶⁴ TSA 1952 s 181, 1955 s 113, 1957 s 174 och 1960 s 133.

⁶⁵ Jfr TSA 1964 s 367.

⁶⁶ TSA 1952 s 167.

⁶⁷ TSA 1956 s 119.

⁶⁸ TSA 1963 s 415

inte till stånd i och med en specifikation av arvodet, som inte innebär att arvodet nedsätts eller att andra väsentligen ändrade uppgifter lämnas. Då en advokat utställt en räkning till viss person vid en fabrik och advokaten på dennes begäran utskrivit ny räkning ställd på fabriken har sålunda fristen inte ansetts börja löpa från den dag den senare räkningen utskrevs med oförändrat innehåll.⁶⁹

3.6 Bör arvodesdebiteringen prövas disciplinärt innan skiljenämnden avgör tvisten?

Om en advokat debiterat ett uppenbart oskäligt högt arvode vid ett eller flera tillfällen kan disciplinär sanktion drabba advokaten.⁷⁰ En skiljenämnd får inte avvisa en arvodestvist av den anledningen att arvodesdebiteringen är föremål för disciplinär prövning. Sedan en arvodestvist är anhängig vid en skiljenämnd kan denna finna att debiteringen bör prövas disciplinärt. Härvid uppkommer fråga om skiljenämnden först bör avgöra ärendet så att arvodesfrågan blir så väl utredd att ett gott beslutsunderlag kan tillhandahållas det disciplinära organet. Till stöd för denna lösning kan åberopas att disciplinär prövning inte bör komma till stånd förrän en skiljenämnd utrett ärendet och funnit att sådan prövning verkligen är motiverad. Emellertid är det inte säkert att skiljenämnden kan bedöma disciplinfrågan korrekt ens i sådana fall. Det är möjligt att skiljenämnden anser att skäl saknas att nedsätta arvodet men att advokatsamfundets disciplinnämnd eller HD sedan fattar beslut om varning eller erinran. Skiljenämndens arvodesbedömning framstår då kanske som felaktig och allmänhetens förtroende för skiljedomsverksamheten och advokatsamfundet kan då allvarligen rubbas. Detta illustreras av ett HD-fall.⁷¹

En person som uppsagts från sin tjänst men senare återfått den vände sig till en advokatbyrå för att få hjälp med att vidta åtgärder bl a mot arbetsgivaren med anledning av att klienten ansåg sig inte ha blivit till fullo kompenserad för den skada och det lidande som uppsägningen förorsakat honom. Klienten som ansåg att advokatbyråns biträdande jurist handlagt ärendet oskickligt begärde skiljedomsprövning av arvodet. Genom skiljedom den 28 april 1983 fann skiljenämnden ej skäl nedsätta det begärda arvodet, 2 700 kronor. På klientens begäran prövades ärendet disciplinärt av advokatsamfundets styrelse som i beslut den 2 mars 1984 fann att det inte förekommit något i ärendet av beskaffenhet att föranleda någon styrelsens åtgärd. Sedan klienten klandrat den meddelade skiljedomen vid TR:n återkallade han sin talan mot advokaten

⁶⁹ TSA 1961 s 127.

⁷⁰ Se härom Wiklund, s 360 ff.

⁷¹ NJA 1985 s 856.

sedan denne medgivit att utge ersättning med 3 476 kr dvs bl a för det arvode han uppburit. På JK:s begäran prövades ärendet av Sveriges Advokatsamfundets disciplinnämnd. Disciplinnämnden uttalade att den biträdande juristen, när han påbörjade uppdraget, inte gjort klart för sig på vilken rättslig grund klienten kunde yrka ersättning för ideell skada; enligt allmänna skadeståndsrättsliga regler med stöd av skadeståndslagen eller enligt den arbetsrättsliga speciallagstiftningen. Vidare uttalades att klientens anställning inte omfattats av anställningsskyddslagen och att skadeståndslagen inte gav möjligheter till ersättning för ideell skada från staten. Nämnden ansåg det dock inte vara felaktigt av den biträdande juristen att inledningsvis söka träffa uppgörelse med arbetsgivaren. Juristens principal, en advokat, ansågs ha bort tillse att den biträdande juristen utredde den rättsliga grunden för talan. Nämnden lät bero vid sitt uttalande. JK anförde besvär i HD.

HD tilldelade advokaten en erinran och uttalade bl a: "Enligt 23 § i advokatsamfundets vägledande regler om god advokatsed skall juridiska råd vara grundade på erforderlig undersökning av gällande rätt. Vidare föreskrivs att uppdrag skall utföras med omsorg, noggrannhet och tillbörlig skyndsamhet samt med beaktande av att klienten inte åsamkas onödiga kostnader.

Leif F borde i ett tidigt skede ha undersökt om det fanns någon rättslig grund för Kader A:s yrkande om ersättning för psykiskt lidande som följd av uppsägningen. Han skulle då relativt lätt ha kunnat konstatera att lagen om anställningsskydd i dess lydelse vid den aktuella tiden inte gav utrymme för bifall till ett skadeståndsanspråk från Kader A:s sida och att skadeståndslagen förutsätter brottslig gärning som grund för ersättning för ideell skada. Det kan visserligen inte utan vidare anses fel av Leif F att försöka få myndigheterna att utge ersättning till Kader A. Han borde emellertid innan några tids- eller kostnadskrävande åtgärder vidtogs ha gjort rättsläget klart för Kader A. Utredningen visar att han har brustit härvidlag. Genom sin försummelse har Leif F åsamkat Kader A olägenheter."

Advokaten tilldelades en erinran då han ansågs ha försummat sin plikt att övervaka den biträdande juristens arbete med fallet.

HD:s dom måste ha ingivit klienten den föreställningen att advokatarvode skulle ha nedsatts, eftersom den biträdande juristen inte klarlagt rättsläget och ej heller tillfrågat klienten om förlikningsförhandlingar borde upptas utan att kostnader nedlades på att undersöka den skadeståndsrättsliga regleringen och rättsgrunden för skadeståndskraven. Skiljedomen kan inte upphävas på grund av felaktig rättstillämpning, bristfällig utredning eller oriktig bevisvärdering. Någon motsvarighet till RB:s resningsregler finns inte.⁷² Man kan därför fråga sig om det borde införas en särskild föreskrift i samfundets stadgar som

⁷² Arbitration in Sweden, s 144 ff och Bolding, Skiljedom, s 145 f och NJA 1973 s 740.

medgav omprövningsmöjligheter. Det kan vara svårt att formulera regler som kompletterar skiljemannalagens klandergrunder på sådant sätt att klander-möjligheterna blir tillräckligt vidsträckta, men ej för snäva. En annan möjlighet kan vara att inta en föreskrift i stadgarna med innebörd att samfundet kan anmana advokat att träffa överenskommelse med klienten att skiljedomen ej skall äga rättskraft eller att advokaten vid nytt skiljeförfarande inte får åberopa domen som sakprövningshinder.⁷³ Härvid skulle man lägga i samfundets händer att bedöma om ett bindande avgörande skulle förlora sin verkan på samma sätt som samfundets styrelse och skiljenämnd enligt stadgarna 33 § sista stycket vid bedömning av arvodestvister inte är bundna av träffat arvodesavtal.

För att förebygga uppkomsten av situationer liknande den i HD-fallet kan skiljenämnden kanske i vissa fall förklara arvodesärendet vilande i avvaktan på ett disciplinärt avgörande. Meddelas advokaten varning eller erinran kan skiljenämnden beakta det disciplinära beslutet. Härvid minskar riskerna för att skiljenämndens bedömning skall komma att präglas av vad som kan uppfattas som missriktat kollegialt hänsynstagande. Vilandeförklaring bör inte ske mot klientens vilja, t ex om denne i arvodestvisten framställt krav på återbetalning av förskotterat arvode och därför snabbt vill utverka en dom. Om klienten inte betalat det fordrade arvodet har han ofta inte något emot att handläggningen av arvodestvisten fördröjs. Ett vilandeförklaringsbeslut kan dock vara till nackdel för advokaten i denna situation. Han bör dock få acceptera en fördröjning, bl a med hänsyn till att han aldrig kan vara säker på att utverka en exekutionstitel förrän ettårsfristen för påkallelse av skiljedom utlöpt.

Vid vilandeförklaring måste skiljenämnden alltid beakta att skiljedom måste meddelas inom sex månader. Det vore olyckligt om nämnden utverkat klientens medgivande till vilandeförklaring och sedan måste förklara klientens talan förfallen, då tvisten inte avgjorts inom sex månader såsom föreskrivs i SML 18 § 2 st. Nämnden bör därför på förhand utverka parternas medgivande till att tiden för skiljedoms meddelande förlängs.

3.7 Arvodesavtal och godkännande av arvodesdebitering

I samfundets stadgar 33 § sista stycket föreskrivs följande med avseende på arvodesavtal som slutits innan advokaten slutfört ett uppdrag: "Föreligger avtal om arvode eller ersättning i övrigt för uppdrags utförande äro styrelsen

⁷³ Se beträffande res judicata-frågor inom skiljemannarätten Hassler, Skiljedoms rättskraft, Festskrift till Olivecrona, s 317 ff.

och den särskilda skiljenämnden vid sin prövning icke bundna härav, därest avtalet visas vara oförenligt med huvudmannens eller försäkringsbolagets berättigade intresse.”⁷⁴

Sedan uppdraget utförts och advokaten översänt sin räkning till klienten kan avtal om arvodesdebiteringen ingås genom att klienten godkänner kravet. I nämnda föreskrift anges vidare: ”Har verkställd debitering av arvode eller kostnad godkänts må styrelsen och den särskilda skiljenämnden, där debiteringen är uppenbart obillig samt omständigheterna i övrigt därtill föranleda, lämna godkännandet utan avseende.” Man kan få intrycket att endast styrelsen och en skiljenämnd kan frånga det ingångna avtalet och lämna det utan avseende. Emellertid torde även domstol med stöd av avtalslagen 36 § kunna förklara ett avtal ogiltigt eller jämka det om det är oskäligt. Måhända har generalklausulen en mera långtgående räckvidd, eftersom redan ett oskäligt avtal kan förklaras ogiltigt, under det att samfundets styrelse och en skiljenämnd bara kan lämna ett godkännande utan avseende om debiteringen är uppenbart obillig. Avtalslagen 36 § trädde i kraft långt efter det berörda stadgeföreskrifter antogs. Förhållandet mellan generalklausulen och föreskrifterna i samfundets stadgar skall inte vidare behandlas.

Föreligger ett giltigt godkännande kan en skiljenämnd endast nedsätta arvodet med stöd av 33 § sista stycket stadgarna eller avtalslagen 36 §. Ofta kan det då vara svårt för en klient att få arvodet nedsatt även om debiteringen förefaller hög. Om godkännande eller liknande rättshandling *inte utgör ett verksamt godkännande kan arvodet nedsättas efter skälighetsprövning*. Klientens möjligheter att vinna framgång med sitt yrkande blir då väsentligen större. Det är därför av stort intresse att undersöka under vilka förhållanden ett godkännande föreligger. Om så ej är fallet bör enligt min mening skiljenämnden i regel kunna självant pröva om arvodet bör nedsättas enligt stadgarnas 33 § sista stycket. Detta torde följa av principen *jura novit curia*. Klienten har inte någon skyldighet att åberopa tillämplig regel eller kvalificera debiteringen som uppenbart obillig, när detta framgår av påkallelsekriften eller utredningen.⁷⁵

I skiljedomspraxis finns talrika fall som rör verkan av godkännande, betalning och liknande rättshandlingar. *Om arvodesräkningen ingår i en slutredovisning avseende ett förvaltningsuppdrag* eller liknande, *tex i anledning av boutredning eller arvsskifte, och redovisningen godkänts helt allmänt, innebär detta inte att arvodesdebiteringen godkänts*.⁷⁶ Arvodets skälighet kan prövas av skiljenämnden. Om godkännandet särskilt tar sikte på arvodesdebiteringen och denna angivits tydligt och någorlunda utförligt vid sidan av andra

⁷⁴ Se *tex* TSA 1957 s 178.

⁷⁵ Jfr TSA 1957 s 175.

⁷⁶ TSA 1957 s 176, 1960 s 133, 1977 s 210 och 213 samt 1981 s 95.

ekonomiska poster kan godkännandet bli bindande.⁷⁷ Om ett rättsbildat ombud biträtt klienten då advokatens slutredovisning godkändes anses i regel även arvodet godtaget.⁷⁸ Detta har i ett fall ansetts gälla då vissa men ej alla dödsbodelägare företrätts av ombud.⁷⁹ Undantag måste nog göras för fall då ombudet saknat skäl att tillvarata annan dödsbodelägars särintressen. Det anförda innebär att en advokat som biträder en klient vid granskning av en kollegas slutredovisning och arvodesdebitering bär ett särskilt ansvar. Om han alltför lättvindigt rekommenderar att debiteringen skall godkännas och denna senare visar sig vara oskäligen skadeståndskrav kan riktas mot honom på grund av att han omöjliggjort en skälighetsprövning av arvodet inför skiljenämnd. Vad nu sagts om allmänna godkännanden torde gälla även för fall då klientens inställning kommit till uttryck genom att han kvitterat belopp för räkning enligt slutredovisning. Arvodet kan då nedsättas efter skälighetsprövning.⁸⁰

Om advokaten utställt en sluträkning utan samband med något förvaltningsuppdrag kan föremålet för godkännandet inte vara något annat än arvodesdebiteringen. Sådant saknas ett skäl att anse godkännandet överksamt vad avser arvodets storlek. Om en någorlunda specificerad räkning utfärdats torde betalning av räkningen innebära godkännande.⁸¹

Om arvodet är alltför ofullständigt specificerat med tanke på uppdragets omfattning och natur och klientens förmåga att förstå debiteringen och bakomliggande förhållanden torde betalning eller allmänt godkännande inte hindra att arvodet nedsätts efter skälighetsprövning.⁸² Om klienten gjort à contobetalning kan häri inte ligga ett verksamt godkännande, även om klienten enligt räkning är berättigad återfå medel. När betalningarna gjordes kände klienten inte till sluträkningen och han kan därför inte anses ha accepterat debiteringen.⁸³ Även för det fall klienten gjort amorteringar, sedan räkningen avgivits anses han inte därigenom ha godkänt arvodeskravet enligt vissa fall.⁸⁴ När arvodet betalats under protest eller sedan advokaten utsatt klienten för vissa påtryckningar eller givit honom otillräcklig betänketid har skiljenämnder ansett att klienten inte förlorat möjligheten att få arvodets skälighet prövad.⁸⁵

⁷⁷ TSA 1957 s 175.

⁷⁸ TSA 1974 s 70, 1964 s 369 (först protest men debiteringen godkänd efter samråd med advokat) och 1956 s 120.

⁷⁹ TSA 1958 s 272. En dödsbodelägare kan ej godkänna för andras räkning utan stöd av fullmakt. Jfr TSA 1963 s 414. Se även TSA 1980 s 116.

⁸⁰ TSA 1952 s 158 och 1953 s 54.

⁸¹ TSA 1952 s 165, 1958 s 272 och 1961 s 132.

⁸² TSA 1960 s 137.

⁸³ Jfr TSA 1974 s 71.

⁸⁴ TSA 1955 s 115 och 1960 s 137.

⁸⁵ TSA 1952 s 166 och 1956 s 121.

3.8 Rättsskyddsförsäkring

Enligt skiljedomsföreskriften kan ett försäkringsbolag påkalla skiljedom för prövning av en arvodestvist om huvudmannen anlitat för honom gällande rättsskyddsförsäkring.

En skiljedom har bara rättskraft mellan parterna och klienten kan därför inte anses bunden av en dom varigenom försäkringsbolagets nedsättningsyrkande ogillats. Klienten kan sålunda inleda rättegång eller nytt skiljeförfarande mot advokaten för att undgå skyldighet att till advokaten utge belopp svarande mot självriskbeloppet. Klienten kan inte tvingas delta i en skiljetvist som anhängiggörs av ett försäkringsbolag. Med stöd av fullmakt från klienten kan försäkringsbolaget kräva nedsättning av ett arvode även för klientens räkning. Något hinder mot kumulation finns inte. Om vardera parten skulle haft rätt att utse en skiljeman enligt SML 6 § hade två skiljenämnder kanske kommit att utses och någon kumulation hade då inte varit möjligt. Eftersom samfundets styrelse eller en av styrelsen utsedd skiljenämnd skall avgöra arvodestvisterna enligt stadgarna bortfaller detta kumulationshinder.

Om ett advokatarvode nedsättes genom skiljedom på talan av försäkringsbolaget är därmed inte rättskraftigt avgjort att nedsättningen skall komma klienten till del. Om advokaten försöker att utkräva det nedsatta beloppet hos klienten torde förfarandet strida mot god advokatsed. Sådillvida kommer en för klienten gynnande skiljedom att gälla till förmån för honom.

Skiljedom kan inte meddelas i fråga om hur kostnadsansvaret för arvode skall fördelas mellan klienten och försäkringsbolaget, tex då tvist uppkommit i anledning av att bolaget endast skall utge ersättning för arbete hänförligt till en av flera alternativa grunder.⁸⁶

⁸⁶ Jfr TSA 1973 s 155 ff.

4. Advokatens möjligheter att utverka en exekutionstitel

Om en klient underlåter att betala arvode för utfört uppdrag kan man tänka sig att advokaten kan förskaffa sig en exekutionstitel på två olika sätt, nämligen efter skiljeförfarande som inletts av klienten eller efter domstolsprövning på advokatens begäran.

4.1 Klienten inleder skiljeförfarande

Endast klienten kan inleda skiljeförfarande i anledning av en arvodestvist, inte advokaten. När klienten påkallar skiljedom yrkar han normalt att det begärda arvodet skall nedsättas, ibland med ett visst belopp. I skiljedomar varigenom yrkandet bifalls uttalar nämnden endast att det fordrade arvodet skall nedsättas till visst belopp. Eftersom klienten inte förpliktats att betala det nedsatta arvodet utgör inte skiljedomens någon exekutionstitel.⁸⁷ Advokaten måste sålunda ansöka om betalningsföreläggande under åberopande av skiljedomens om han anser att verkställighetsåtgärder behöver tillgripas mot en betalningsovillig klient. Om skiljenämnden ogillar klientens nedsättningsyrkande kan skiljedomens inte heller utgöra någon exekutionstitel.

En advokat kan visserligen inte inleda skiljeförfarande, men intet hindrar att han framställer ett fullgörelseyrkande sedan klienten påkallat skiljeförfarande. Utan sådant yrkande får inte skiljenämnden meddela en fullgörelsedom.⁸⁸ Ett sådant yrkande får anses falla inom ramen för stadgarnas 33 §, vari sägs att ledamot är skyldig underkasta sig skiljedom i tvist med huvudman om arvode och kostnad för utfört uppdrag, därest huvudmannen skriftligen påkallar sådan skiljedom. Med uttrycket ”tvist med huvudmannen om arvode” måste avses alla tvistefrågor rörande arvodet, tex frågan om arvode över huvud taget skall utgå eller om endast begränsad ersättning bör

⁸⁷ RH 111:82.

⁸⁸ NJA 1943 s 236 och Bolding, Skiljedom s 152.

utgå. Under uttrycket bör även falla frågor om klientens betalningsskyldighet. På advokatens yrkande har skiljenämnder även utdömt dröjsmålsränta i fullgörelsedomar.⁸⁹

Även om ett motyrkande faller under skiljedomsföreskriften är det tveksamt om detta kan prövas med hänsyn till att endast klienten kan påkalla skiljeförfarande. Frågan om motyrkande kan prövas kan inte bedömas efter samma riktlinjer som då båda parterna kan påkalla skiljeförfarande. Wiklund har uttalat att advokaten har möjlighet att framställa fullgörelseyrkande.⁹⁰ Frågan är emellertid inte så lätt att besvara. I Arbitration in Sweden har uttalats att ett motkrav i ett svaromål uppfyller de krav som uppställs i SML 11 § 2 st på att påkallelse skall ske skriftligen. Det framhålls att motkravet måste ligga inom ramen för skiljeavtalet.⁹¹ Hassler har uttalat att någon motsvarighet till genstämning i civilmål inte förekommer i skiljeförfarande. Vidare uttalas: "I stället får den, mot vilken med åberopande av angivet skiljeavtal skiljedom påkallas beträffande viss fråga, för sin del påkalla skiljedom rörande annan fråga, som omfattas av samma skiljeavtal."⁹²

Gemensamt för dessa uttalanden är att kravet på påkallelse enligt SML 11 § inte efterges vad avser motyrkande. Detta är av stor betydelse, eftersom endast klienten kan påkalla skiljedom. Emellertid krävs enligt SML endast att påkallelse skall avse viss tvistfråga. När klienten påkallar skiljeförfarande rörande arvodesfrågan, fordras endast att advokaten framställer ett fullgörelseyrkande, för att klienten skall kunna åläggas betalningsskyldighet. Advokaten behöver inte inge någon påkallelsekrift, eftersom yrkandet redan täcks av klientens påkallelsekrift.

I den mån advokatens motyrkande ligger utom ramen för den av klienten angivna tvistefrågan kan yrkandet inte prövas, eftersom advokaten inte kan påkalla skiljeförfarande. Om klienten tex påkallar skiljeförfarande endast beträffande skäligheten av fordrat arvode för utfört arbete, kan inte advokaten få ett fullgörelseyrkande om ersättning för utgifter prövat. Detta yrkande får anses röra annan tvistefråga än den klienten angivit i sin påkallelsekrift.

4.2 Advokaten inleder domstolsförfarande

Vill advokaten driva in en arvodesfordran är det mest praktiskt för honom att inge en ansökan om betalningsföreläggande. Ansökningen skall enligt underrättspraxis avvisas för den händelse klienten gör invändning om att tvisten

⁸⁹ TSA 1953 s 51, 1969 s 154 och 1972 s 236.

⁹⁰ Wiklund, s 365. Se även TSA 1937 s 60.

⁹¹ Arbitration in Sweden, s 115 f.

⁹² Hassler, Skiljeförfarande, s 81.

skall prövas av skiljemän.⁹³ Framställningen i detta avsnitt utgår från denna uppfattning, för att visa vilka konsekvenser den leder till. I avsnitt 6.3 skall visas att skiljedomsföreskriften inte medför att advokaten är skyldig att underkasta sig skiljeförfarande, varför en invändning om rättegångshinder borde ogillas.

Klienten anses kunna få en ansökan om stämning eller betalningsföreläggande avvisad om ett år ännu inte gått från det sluträkning avgavs. Avser tvisten en fråga om förskott eller delbetalning har fristen ännu inte börjat löpa. Framställs invändning skall domstolen avvisa advokatens talan och detta trots att han inte kan inleda skiljeförfarande och utverka en exekutionstitel i denna ordning. Klienten kan förhålla sig passiv och underlåta att inleda skiljeförfarande. Advokaten kan då inte få arvodestvisten prövad av domstol förrän ettårsfristen utlöp. Detta är naturligtvis en stor olägenhet för honom, om sluträkning inte kan utställas förrän långt senare när ett stort komplicerat uppdrag är slutfört. Det vore olyckligt om advokaten ansåg att han måste avsäga sig uppdraget bara för att kunna få arvodestvisten prövad inom rimlig tid. Advokaten kan naturligtvis framhålla för sin klient att han kommer att avsäga sig uppdraget om inte klienten inom viss kortare tid påkallar skiljeförfarande. För övrigt gäller att en advokat inte utan vidare kan avsäga sig ett uppdrag, som han åtagit sig villkorlös.

Av RB 34:2 följer att klienten måste framställa sin invändning om skiljeförfarande då han för talan första gången i målet. Av ett HD-fall framgår att part inte behöver framställa sin invändning under det summariska förfarandet i mål om betalningsföreläggande. Det räcker att svaren begär avvisning första gången han för talan i mål om återvinning.⁹⁴ Fristen för återvinning sedan slutbevis meddelats på advokatens begäran kan bli lång. Enligt lagsökningslagen 25 § skall återvinning sökas senast inom en månad från det utmätning skedde. Om advokaten begär verkställighet efter det slutbevis utverkats och klienten erinrats om sin betalningsskyldighet kan denne söka återvinning och kräva att advokatens talan skall avvisas av den anledningen att arvodestvisten skall prövas av skiljemän. Advokaten kan troligen inte utfå kostnadsersättning för arbetet med målet om betalningsföreläggande, men kan kanske förpliktas att betala ersättning till klienten för dennes kostnader vad avser avvisningsfrågan. Detta är knappast en tillfredsställande ordning, särskilt inte om klienten låter ettårsfristen utlöpa utan att inleda skiljeförfarande.

⁹³ TSA 1980 s 115 och Svea Hovrätts beslut i mål Ö 1766/80 beslut 11:SÖ 96. Sistnämnda fall avsåg avvisning av revisors yrkande om arvodesersättning. Avvisningsbeslutet grundat på 12 § förordningen (1973:221) om auktorisation och godkännande av revisorer samt 14 § kommerskollegiets revisorskungörelse (1977:23). Reglerna överensstämmer nära med samfundets skiljedomsföreskrifter. Se även Hassler, Skiljeförfarande, s 53 f.

⁹⁴ NJA 1972 s 331. Se även SOU 1982:26 s 438 f.

I vägledande regler om god advokatsed 25 § 2 st föreskrivs: Gör klienten invändning mot skäligheten av debiterat arvode bör advokaten upplysa honom om förefintlig möjlighet att få arvodet prövat genom skiljedom enligt vad därom är föreskrivet i advokatsamfundets stadgar. Enligt min mening bör upplysningsskyldigheten fullgöras vid varje form av anmärkning mot arvodet, sålunda inte bara när klienten anser arvodet oskäligt, utan också när han ifrågasätter angiven tidsåtgång eller viss kostnadspost. Kanske måste upplysningsskyldigheten fullgöras då advokaten har skäl att anta att klienten kan vilja få arvodet nedsatt eller klienten ifrågasätter debiteringen.^{94a}

Enligt Wiklund bör advokaten inte utan vidare väcka talan, utan anmoda klienten att inom viss tid påkalla skiljedom. Wiklund anser att det står advokaten fritt att väcka talan om klienten inte påkallar skiljedom inom den förelagda fristen eller förklarat sig inte vilja ha arvodesfrågan prövad i denna ordning.⁹⁵ Väcker advokaten talan kan denna dock komma att avvisas om klienten gör invändning om att frågan skall prövas av skiljemän. En sådan invändning om rättegångshinder bör domstolen godta, även om klienten underlåtit att reagera i anledning av advokatens föreläggande. Klientens passivitet innebär inte ett avstående från rätten till skiljeförfarande. Detta skulle strida mot principen om förbud mot negativ avtalsbindning.⁹⁶ Annorlunda förhåller det sig om klienten skriftligen förklarat sig inte vilja få arvodesfrågan prövad av skiljemän. Han bör då inte längre ha möjlighet att åberopa skiljedomsföreskriften och framtvinga ett beslut varigenom domstolen avvisar advokatens fullgörelsetalan.

Om advokaten utverkat ett slutbevis och klienten därefter påkallar skiljedomsprövning skall skiljenämnden avvisa arvodestvisten enligt regeln om litispensens i SML 1 § 2 st.⁹⁷ Detsamma gäller om klienten sökt återvinning

^{94a} Om en klient vänt sig till en advokat och anmält missnöje med en annan advokats sätt att sköta ärendet bör kanske den senast anlitade advokaten upplysa klienten om möjligheten att få det tidigare debiterade advokatarvodet prövat av en skiljenämnd. Advokaten bör inte av kollegiala hänsyn underlåta att upplysa om möjligheten till arvodesprövning. Skulle han förtiga prövningsmöjligheten och klienten därefter få kännedom om den kostnadsfria tvistlösningen skulle denne kunna komma att förlora förtroendet också för den senast anlitade advokaten, särskilt om denne åtagit sig ärendet under den uttalade motiveringen att kollegan inte vidtagit vissa behövliga rättsliga åtgärder.

⁹⁵ Wiklund, s 365.

På sätt Ekstedt framhållit kan vissa taxeringsnämnder för nedskrivning av större klientfordringar kräva att resultatlösa indrivningsåtgärder vidtagits. Ekstedt, Advokaten 1986 s 208. Härvid måste dock vid bevisprövningen beaktas att advokaten i vissa fall inte haft möjlighet att erhålla någon exekutionstitel. För nedskrivning av normala klientfordringar bör det i vart fall vara tillräckligt att förlustrisken konstateras tillförlitligen genom att några upprepade resultatlösa betalningskrav tillställts klienten. Lodin m fl, Welinders beskattning av inkomst och förmögenhet, s 148.

⁹⁶ Adlercreutz, Avtalsrätt I, s 66 och Ramberg,

Allmän avtalsrätt, del I, s 139. Jfr Weslien, SvJT 1967 s 196 och Hassler, Specialprocess, s 119.

⁹⁷ TSA 1959 s 152 och 1960 s 138.

utan att göra invändning om rättegångshinder.⁹⁸ Om klienten söker återvinning och gör invändning om att tvisten skall prövas av skiljenämnd skall TR:n avvisa målet. Härfter kan klienten begära skiljedomsprövning, trots att advokaten utverkat ett slutbevis tidigare. Det kan knappast krävas att advokaten eller en skiljenämnd skall upplysa klienten om denna möjlighet att få till stånd skiljedomsprövning, om han tidigare inte begärt skiljedomsprövning inom en av advokaten angiven frist. Om TR:n meddelat dom i återvinningsmålet kan klienten ej längre få målet avvisat, tex efter överklagande. Skiljedomsprövning kan då ej förekomma.⁹⁹

Det anförda visar att en klient kan sabotera ett välgrundat indrivningsförfarande genom att underlåta att besvara advokatens föreläggande, men därefter åberopa skiljedomsföreskriften och få advokatens talan avvisad, utan möjligheter för denne att inleda skiljeförfarande. Wiklund har hävdad att klienten kan bli skyldig att ersätta advokaten dennes rättegångskostnader, om han påkallar skiljedom först sedan advokaten väckt talan vid domstol.¹ Det är inte alldeles klart om Wiklund menar att domstol eller skiljenämnd vid efterföljande prövning kan ålägga klienten att betala advokatens kostnader i målet inför domstol. I praxis finns exempel på att skiljenämnder ålagt klienten betalningsskyldighet för sådana rättegångskostnader.² Det är inte alldeles klart att skiljedomsföreskriften ger nämnden berörighet pröva sådan fråga, eftersom denna inte rör tvist rörande själva arvodet. I det följande skall närmare undersökas om domstol kan utdöma kostnadsersättning.

Avvisas advokatens talan av TR:n skall han betala motpartens rättegångskostnader enligt RB 18:5 st 1. Någon särskild undantagsregel finns inte i denna bestämmelse. Regeln i RB 18:6 om kostnadsansvar vid culpös processföring kanske inte heller kan tillämpas. Klienten förutsätts nämligen ha framställt sin invändning om rättegångshinder första gången han fört talan i målet och kan därför inte ansas ha förfarit vårdslöst under processen. Hans underlåtenhet att före rättegången ange sin ståndpunkt i frågan om valet mellan skiljeförfarande och process innebär kanske inte sådan vårdslöshet som kan ådra honom kostnadsansvar. Man kan inte kräva att klienten skall kunna ta ställning till en sådan komplicerad rättsfråga och konsultera en jurist inför ett förestående summariskt förfarande.

⁹⁸ TSA 1963 s 416.

⁹⁹ TSA 1973 s 232. Skiljedomsprövning kan ej heller förekomma om advokaten ingivit stämningsansökan och klienten ingått i svaromål utan att göra invändning om rättegångshinder. RB 34:2. Han har då förlorat möjligheten till skiljenämndsprövning. TSA 1954 s 171. Då en dödsbodelägar väckt talan vid domstol för boets räkning om nedsättning av arvodet kan inte annan delägar begära skiljedomsprövning. Regeln om litispensens hindrar prövning. Jfr TSA 1963 s 408.

¹ Wiklund, s 365.

² TSA 1952 s 150 och 1954 s 173.

Om advokaten i stället återkallar³ sin talan så snart han kommunicerat den skriftligt till klienten gör invändning om rättegångshinder skall kostnadsreglen i RB 18:5 st 2 tillämpas. Som huvudregel gäller då att den återkallande parten/advokaten skall åläggas kostnadsansvar. Enligt en undantagsregel i samma lagrum kan kostnadsansvaret fördelas på annat sätt om särskilda skäl därtill föreligger. Svaranden kan åläggas rättegångskostnadsansvar om han betalar den fordrande ersättningen.⁴ Undantagsregeln torde tillämpas med viss restriktivitet i andra fall.⁵ Svarandens underlåtenhet att i hänskjutet mål om betalningsföreläggande före förberedelsen ange grunden för bestridande, medförde inte att HD frångick huvudregeln och befriade käranden från kostnadsansvar.⁶ Om en advokat inger en ansökan om betalningsföreläggande och rätten avskriver målet i anledning av återkallelse av talan eller avvisar⁷ ansökningen, direkt eller sedan målet hänskjutits, kan klienten hävda att han i anledning av advokatens föreläggande inte ansett sig kunna ta ställning till frågan om han skulle begära skiljedomsprövning. Klienten kan hävda att han velat avvakta med ett ställningstagande i de krångliga juridiska frågorna till dess rättsligt förfarande inleddes. Det är sålunda möjligt att advokaten åläggs betala klientens kostnader, när advokaten återkallar sin talan i anledning av klientens invändning om rättegångshinder.

Om klienten begär att skiljenämnden skall nedsätta det begärda arvudet bör nämnden inte på advokatens yrkande tillerkänna honom ersättning för kostnader i målet om betalningsföreläggande. Härvid skall nämnden inte bedöma om advokatens kostnadsyrkande skulle ha kunnat bifallas av domstol om ansökningen kunnat prövas. Enligt grunderna för RB 18:14 kan yrkande om ersättning för kostnader i mål inför domstol prövas endast av domstolen och om yrkandet framställs innan handläggningen av målet avslutats.

³ Jfr TSA 1981 s 48.

⁴ SOU 1938:44 s 234 och NJA 1983 s 576.

⁵ NJA 1962 s 658, 1967 s 24, 1972 s 12 och 15 samt 1981 s 437.

⁶ NJA 1976 s 360.

⁷ Görs invändning om skiljeklausul redan i målet om betalningsföreläggande kan gäldenären enligt Lihné inte utfå kostnadsersättning av borgenären i anledning av ett avvisnings- eller avskrivningsbeslut. Lihné, Betalningsföreläggande, s 273. Enligt domstolsverkets handbok för summarisk process kan dock advokaten åläggas skyldighet att betala kostnadsersättning till gäldenären. K. 3.2 s 2. Se även RH 67:85.

5. Är skiljedom bindande för klienten?

Ett avgörande av en skiljenämnd kan angivas med ogiltighets- eller klandertalan med hänsyn till förhållanden som kan hänföras till klienten eller advokaten. Härvid kan finnas möjligheter för part att åberopa förhållanden hänförliga till motparten som gör domen ogiltig. Klienten kan tex hävda att "giltigt skiljeavtal" inte föreligger på grund av att advokaten inte accepterat skiljedomsprövning på sätt som krävs.

JK har 1985 låtit upprätta en promemoria rörande skiljeförfarande i arvodestvister. I promemorian hävdas att bestämmelsen i stadgarna mycket väl kan tolkas på det sättet att endast advokaten och inte hans huvudman skall vara bunden av en skiljedom⁸. Till stöd härför åberopas olika skäl som skall kommenteras närmare.

Enligt min mening kan man *inte tänka sig att en rättskraftigt bindande skiljedom föreligger endast i förhållande till advokaten, men inte till klienten*. Godtogs uppfattningen i promemorian skulle detta medföra följande komplikationer. Endast advokaten skulle kunna klandra skiljedomen, medan klienten fick nöja sig med möjligheten att inleda rättegång. Eftersom skiljedomen är bindande till nackdel för advokaten borde denna få föra klandertalan, även om klienten väckt talan vid domstol för att få arvodet nedsatt till lägre belopp än det av skiljenämnden fastställda. Om advokaten väckte fullgörelsetalan under åberopande av skiljedomen, skulle högre ersättning inte kunna utdömas, men väl lägre (positiv rättskraft i en riktning).

⁸ Justitekanslern. Några synpunkter på frågan om skiljeavtal enligt lagen (1929:145) om skiljemän (skiljemannalagen) uppkommer genom att klienten påkallar skiljedom enligt 33 § av stadgarna för Sveriges advokatsamfund m m, 1985 06 07. Utarbetad av Dryselius. Citeras promemorian nedan.

Enligt min mening rör det sig inte om skiljeförfarande, då endast en part binds av "domen".⁹ Skiljeförfarande anses visserligen föreligga även om parterna förbehållit sig rätten att klandra skiljedomen.^{9a} SML skall då inte tillämpas, men likväl talar man om skiljeförfarande. Man skulle därför kunna hävda att det rör sig om skiljeförfarande även om endast ena parten kan materiellt klandra avgörandet. För att detta skall kunna utgöra en skiljedom bör dock krävas att klandertalan skall föras inom viss tid.¹⁰ Man kan knappast tillmäta ett avgörande rättskraft och exigibilitet mot ena parten, men ej mot andra parten.

Vad beträffar "rättskipning" genom privata reklamationsnämnder har jag hävdad att ett nämndbeslut kan bli privaträttsligt bindande för endast ena parten och rådgivande för andra. Näringsidkaren kan bli bunden på grund av förhandsutfästelse att rätta sig efter nämndens beslut. Konsumenten, som inte gjort någon förhandsutfästelse, är oförhindrad att vid domstol kräva högre ersättning än nämnden dömt ut. Han kan också inför domstol åberopa nämndbeslutet och näringsidkarens förhandsutfästelse till stöd för att beslutet är privaträttsligt bindande och att domstol bör ålägga näringsidkaren betalningsskyldighet i överensstämmelse med nämndens beslut.¹¹ Advokatens utfästelse att underkasta sig skiljedomsförfarande är alls inte avsett att skapa ensidig privaträttslig bundenhet, utan ett rättskraftigt avgörande av tvistefrågan mellan advokaten och klienten.

Sammanfattningsvis vill jag hävda att skiljedomar i arvodestvister aldrig kan vara ensidigt bindande för advokaterna. Det återstår att undersöka om ett avgörande är en nullitet eller angripbart med klandertalan.

5.1 *Ogiltighet och klander på grund av jäv*

I promemorian anses att skiljedomarna inte bör vara bindande för klienterna, eftersom "skiljedom meddelas av advokatens egen intresseorganisation och inte av skiljemän som huvudmannen själv varit med att välja, vilket är det normala vid skiljeförfarande".¹² Av SML 6 § framgår att intet hindrar att parterna på förhand utser vissa skiljemän (t. ex. advokatsamfundets styrelse) eller uppdrar åt en institution att utse skiljemän. Härvid kan en part klandra skiljedomen enligt SML 21 § om skiljemännen varit jäviga. Endast undantagsvis kan skiljenämnden anses ha sådan sammansättning att skiljedomen är en nullitet. Så är fallet om det rör sig om en självdom.¹³

⁹ Jfr Berglund, SvJT 1931 s 127 och 131.

^{9a} SvJT 1937 ref s 52.

¹⁰ Jfr Berglund, Om skiljeavtal och skiljedom, s 26 not 2.

¹¹ Heuman, Reklamationsnämnder och försäkringsnämnder, s 11 ff.

¹² Promemorian, s 1.

¹³ Bolding, Skiljedom, s 146 f.

Om samfundets styrelse avgjort tvisten torde klienten knappast kunna få skiljedomen hävd efter *klander*. Det kan visserligen hävdas att ledamöterna är jäviga att handlägga tvisten. Emellertid torde klienten få anses ha avstått från att åberopa klandergrunden enligt SML 21 § 2 st genom att han påkallat skiljeförfarande och inlåtit sig på förhandling enligt de villkor om skiljenämndssammansättning som framgår av stadgarna. Detsamma får anses gälla om tvisten avgjorts av en av styrelsen utsedd skiljenämnd, som bestått av advokater. Klienten får nämligen anses ha accepterat att tvisten avgjordes av advokater på sätt som framgår av stadgarna, vilka utgör förfarandeföreskrifter enligt den blankett klienten skriver på då han påkallar skiljeförfarande.

Klienten kan hävda att "skiljeavtalet mellan honom och advokaten" innebär att nämnden har en så otillfredsställande sammansättning att avtalet därför är ogiltigt enligt avtalslagen 36 §. Härvid kan skiljedomen angripas med *ogiltighetstalan* enligt SML 20 §. Man kan då inte tillämpa bestämmelsen i klanderregeln 21 § 2 st om att part går förlustig möjligheten till hävning om han inlåtit sig på förhandling.¹⁴ Till stöd för att "skiljeavtalet" är ogiltigt kan åberopas rättsfallet NJA 1982 s. 853.

Enligt ett fackförbunds stadgar skulle inbördes tvister mellan förbundet och medlem hänskjutas till avgörande av skiljemän. Vardera parten skulle utse två skiljemän och de utsedda skulle tillsammans utse den femte. Kunde enighet inte nås om valet av femte ledamot skulle denne utses av LO. Sedan några medlemmar väckt talan vid TR:n och yrkat att rätten måtte fastställa att de inte längre var medlemmar hemställde förbundet att kärandenas talan måtte avvisas. HD fann bl a att avtalslagen 36 § var tillämplig på föreningsstadgar. Vidare uttalades att förbundsstadgarna ej förutsatte en verklig rätt för medlemmen att efter uppsägning lämna förbundet. Vidare återgavs kommentaren till LO:s normalstadgar, vari angavs att fackföreningsrörelsens principiella inställning till utträdesrätt för medlem ur ett fackförbund är den att sådan rätt saknas. HD uttalade vidare:

"Det kan antas att i tvister mellan ett fackförbund inom LO och medlem i förbundet, landssekretariatet och förbundet oftast har samma synsätt. Där så är förhållandet, är det mot bakgrunden av det anförda sannolikt, att vid skiljeförfarande enligt stadgarna vid oenighet mellan de partsutsedda skiljemännen till femte skiljeman kommer att utses en person som representerar LO:s och förbundets synsätt. Om så sker, uppkommer en obalans i skiljenämndens sammansättning. Jävsreglerna utgör intet skydd häremot, eftersom det förhållandet, att en skiljeman har en viss åsiktsinriktning, inte annat än i extrema fall kan göra honom jävig. Typiskt sett är därför stadgarnas bestämmelser om utseende av skiljemän ägnade att inge allvarliga betänk-

¹⁴ Bolding, Skiljedom, s 186 f.

ligheter från rättssäkerhetssynpunkt. Skiljeklausulen kan i allt fall inte godtas som rättegångshinder i förevarande tvist, där det organ som kunde komma att utse den femte skiljemannen redan från början givit uttryck för sin principiella inställning till den grundläggande tvistefrågan.

På grund av det anförda bör skiljeklausulen med stöd av 36 § avtalslagen lämnas utan avseende. TR:n är således behörig att pröva tvisten.”

En skiljedom i en arvodestvist skulle kunna förklaras ogiltig enligt SML 20 § p 1. Även om ledamöterna av skiljenämnden inte har en skriftligen dokumenterad förhandsuppfattning såsom LO, måste de dock i egenskap av advokater företräda en grunduppfattning med innebörd att begärda arvoden ofta är skäliga. Till stöd härför kan åberopas att skiljenämndsledamöterna i egenskap av ombud i tvistemål många gånger argumenterat för att arvoden de begärt måste anses skäliga. Man kan inte vänta sig att de skall framföra prutningsargument på samma sätt som när åklagare eller domstolsverket yrkar att det fordrade arvodet skall nedsättas.^{14a}

Även om en advokats förhandsuppfattning eller grundsyn inte gör honom jävig i SML:s mening kan enligt NJA-fallet en obalans i nämndens sammansättning göra en skiljeklausul ogiltig. Skiljenämndens sammansättning i arvodestvister inger större betänkligheter ut rättssäkerhetssynpunkt än nämndsammansättningen i NJA-fallet. I arvodestvisterna företräder samtliga ledamöter en grundsyn som framstår som gynnsam för ena parten, dvs advokaten. Detta innebär att det inte finns någon ledamot av skiljenämnden som är inställd på att föra fram klientsynpunkter och göra gällande sådana brister i advokaternas ärendehandläggning som de själva har svårt att förstå. Skiljenämndens överläggning kan bli något ensidig. I NJA-fallet förelåg inte någon sådan risk eftersom envar part skulle utse två skiljemän. Sätillvida kan det hävdas att skiljenämndssammansättningen i arvodestvister inger större betänkligheter än den i HD-fallet.

Mot bakgrunden av det sagda skulle jag vilja föreslå att skiljenämnder i arvodestvister ges sådan sammansättning att vardera partens intresse företrädes genom en skiljeman. Den tredje skiljemannen bör vara en opartisk jurist.

En sådan nyordning ligger i linje med den ändrade sammansättning som disciplinnämnden givits. Tidigare ingick endast advokater i nämnden. Departementschefen ansåg att blotta misstanken om att ledamöterna kanske inte med tillräcklig kraft ingriper mot kolleger innebär att allmänhetens förtroende för advokatkåren minskar. Med hänsyn härtill och värdet av lekmannasynpunkter vid etiska bedömningar ansåg departementschefen det lämpligt om regeringen fick utse två ledamöter.¹⁵

^{14a} Se även NJA 1985 s 856 refererat under 3.6.

¹⁵ Prop 1981/82:57 s 13.

Man kan tänka sig att advokatsamfundets styrelse skall utse samtliga skiljemän enligt föreskrifter som garanterar balans^{15a} och att en fristående skiljenämnd omedelbart kunde behandla inkomna arvodestvister. I stadgarna kan föreskrivas att samfundet skall utse en lagfaren domare som ordförande, en advokat samt en person som företräder klientsynpunkter. Det kan emellertid vara svårt att exakt ange bland vilken krets av personer sistnämnda skiljeman skall väljas. Möjligen kunde man föreskriva att en skiljeman skall vara konsumentrepresentant vid allmänna reklimationsnämndens försäkringsavdelning eller tjänsteman vid ett försäkringsbolags rättsskyddsavdelning eller vid en rättshjälpsnämnd (ej advokat). Man får anta att dessa personer skulle ha intresse av att framföra synpunkter som talade för att arvodet borde nedsättas.

En annan möjlighet vore att låta klienten och advokaten utse varsin skiljeman enligt SML 5 §. Dessa båda kunde sedan enligt nämnda lagrum få utse ordförande. Möjligen borde tilläggas att ordföranden skulle vara lagfaren domare. En nackdel med denna lösning är att skiljeförfarandet kompliceras för klienten. Denne kan inte nöja sig med att påkalla prövning, utan måste ta reda på vem han bör utse som skiljeman och tillfråga honom om han är villig åta sig uppdraget. Ur denna synpunkt vore det fördelaktigare med en fast skiljenämnd.

5.2 *Ogiltighet och klander på grund av arvoderingen av skiljenämndsledamöterna*

De framförda förslagen innebär att skiljenämndsledamöterna måste arvoderas för sitt arbete. Tidigare har ersättning inte utgått till ledamöterna. Om skiljedomsprövningen skall framstå som attraktiv för klienterna måste samfundet åta sig att betala ersättning till ledamöterna. I syfte att garantera att skiljemännen är opartiska föreskrivs i SML 23 § att skiljeman inte må av part mottaga eller betinga sig ersättning med mindre lika förmån tillkommer honom från andra parten. Denna *likhetsprincip* skall garantera skiljemännens opartiskhet.¹⁶

Alla *förhandsavtal* om olika betalningsskyldighet för parterna bör anses ogiltiga, eftersom de är ägnade att påverka skiljemännens bedömningar. Risk för sådan påverkan föreligger inte om det efter avslutat skiljeförfarande visar sig att ena parten frivilligt eller efter framställning från skiljemännen betalar hela den ersättning som parterna genom skiljedomen ålagts att utbetala, t ex i en situation då andra parten saknar betalningsförmåga. Sådan betalningsskyldighet för part föreligger enligt regeln i SML 23 § 2 st om solidariskt ansvar.

^{15a} Jfr Heuman, Reklimationsnämnder och försäkringsnämnder, s 127.

¹⁶ Jfr Hassler, Skiljeförfarande, s 126 och Weslien, SvJT 1967 s 198.

Regeln i SML 23 § uppställer inte något förbud mot att hela skiljemannaarvodet betalas av en organisation vari ena parten är medlem. Grundas betalningsåtagandet på medlemskapet strider det sannolikt mot den likhetsprincip som SML 23 § ger uttryck för. Jag tror knappast det kan godtas att ett dotterbolag i en skiljetvist låter moderbolaget utbetala extra ersättning till skiljemännen eller hela skiljemannaarvodet. Betalningsåtagandet har då sin grund i en ekonomisk intressebindning på samma sätt som det åtagande som samfundet kan göra för sina ledamöter under ianspråktagande av de avgifter advokaterna inbetalar. Man kan knappast uppfatta saken så att varken advokaten eller klienten utgivit någon ersättning till skiljemännen, eftersom samfundet måste reservera en del av varje inbetald avgift till bestridande av skiljemannaarvodena.

Mot det anförda kan åberopas ett färskt HD-fall rörande tillämpning av avtalslagen 36 § på skiljeklausul i avtal mellan näringsidkare och konsument.¹⁷

I skiljeklausulen föreskrevs att säljarbolaget skulle svara för arvoden och övrig ersättning till skiljemännen, utom för det fall beställaren helt eller delvis förlorade tvisten. I sådant fall skulle beställaren kunna åläggas att svara högst för 10 % av skiljemannakostnaderna, dock aldrig mer än vad som motsvarade hälften av basbeloppet. Köparna/konsumenterna ansåg att de var ekonomiskt svagare parter och att kostnaderna för skiljeförfarandet kunde bli avsevärda även vid tillämpning av begränsningsregeln i skiljeklausulen. HD uttalade:

”Innebörden av den omtvistade skiljeklausulen synes vara att uppfatta så, att den begränsar beställarens kostnadsansvar inte blott parterna emellan utan också i förhållande till skiljemännen. I och med att skiljemännen åtar sig skiljeuppdraget med insikt om klausulens innehåll får de anses godta att beställaren inte kan åläggas att till dem betala mer av skiljemannakostnaderna än som följer av begränsningsregeln. Av klausulens lydelse framgår vidare att begränsningsregeln utgör en maximibestämmelse; inom ramen för denna skall tillämpas vanliga kostnadsregler. Med nu angivna tolkning av klausulen framstår denna från beställarens synpunkt som ett avsevärt framsteg, jämfört med skiljeklausuler av sedvanlig utformning. Genom begränsningsregeln sätts ett förhållandevis lågt ’tak’ för beställarens kostnadsansvar och det blir möjligt för honom att med tämligen stor säkerhet i förväg uppskatta de kostnader som högst kommer att drabba honom. I anslutning härtil kan framhållas att villaägareförbundet senare gjort uttalanden om klausulen av positiv innebörd (se prop.1976/77:110 s. 27).

Det har inte visats föreligga sådana speciella förhållanden i detta mål att,

¹⁷ NJA 1983 s 510.

oaktat det nu sagda, en tillämpning av klausulen här skulle leda till resultat som rimligen inte kan godtas.”

HD tycks ha förbisett regeln i SML 23 § 1 st och principen om lika kostnadsfördelning. Vid en noggrann läsning finner man att HD inte uttalat sig om omfattningen av säljarbolagets betalningsskyldighet. En möjlighet vore därför att dennes betalningsskyldighet bestämdes på samma sätt som konsumentens. Härvid skulle skiljemännen inte kunna utfå ersättning i enlighet med klausulens lydelse. Om konsumenten förlorade målet skulle skiljemännen bara kunna utfå 20 % av sina totala kostnader, dock högst ett basbelopp av vardera parten. Emellertid kan inte skiljeklausulen ges ett sådant jämkat innehåll. Enligt SML 23 § är nämligen ett avtal som strider mot likhetsprincipen ogiltigt. Enligt min mening hade HD därför bort uttala att begränsningsregeln var ogiltig och att arvodesfrågan borde ha lösts enligt SML:s regler. Därvid hade kanske hela skiljeklausulen bort förklaras ogiltig enligt avtalslagen 36 § med tanke på det mera betungande kostnadsansvar som åvilade konsumenten. Med hänsyn till att HD inte diskuterat tillämpningen av SML 23 § 1 st bör fallet inte tas till intäkt för att likhetsprincipen kan frångås. Då samfundet reglerar frågorna om skiljemannakostnaderna måste sålunda principen upprätthållas.

5.3 Ingår klienten skiljeavtal genom att han påkallar skiljeförfarande

Om en advokat åtagit sig ett uppdrag som rör klienten som privatperson kommer arvodestvisten att utgöra konsumenttvist. Enligt SML 3 a § är en skiljeklausul som tar sikte på framtida konsumenttvister inte giltig om tvisteföremålets värde understiger hälften av basbeloppet. Avsikten är härvid att det billiga småmålsförfarandet skall komma till användning. Lagrummet utgör inte något hinder mot att en konsument ingår skiljeavtal sedan tvist uppkommit i fall då arvodesbeloppet understiger ett halvt basbelopp. Sedan tvist uppkommit anses konsumenten kunna överblicka konsekvenserna av att ingå skiljeavtal.

I promemorian ifrågasätts om klientens ansökan om ”påkallande av skiljeförfarande överhuvudtaget kan uppfattas som ett avtal.” Härefter tilläggs att det uppenbarligen inte föreligger något skiljeavtal mellan två parter. Ansökningen om påkallande av skiljedom torde enligt promemorian enbart böra betraktas som en ansökan. I promemorian sägs att klientens ansökan kan uppfattas som en ensidig utfästelse och att skiljemannalagen endast tar sikte på riktiga avtal.¹⁸ Härvid hänvisas till Hassler,¹⁹ varvid torde

¹⁸ Promemorian, s 3.

¹⁹ Hassler, Skiljeförfarande, s 20.

avses ett uttalande om att civilrättsliga regler i princip skall tillämpas på frågan om skiljeavtals giltighet. Hassler uttalar sig i detta sammanhang inte om olika mera komplicerade former av avtalsbindning²⁰ och än mindre om samfundets skiljedomsverksamhet. I annat sammanhang framhåller Hassler att skiljedomsbestämmelsen i advokatsamfundets stadgar är säregen, men anser att den kan åberopas som rättegångshinder då advokat väcker talan vid domstol.²¹

Det är dock möjligt att uppfatta skiljedomsregeln i stadgarnas 33 § som ett slags anbud om att sluta skiljeavtal på sätt som nedan skall visas.²² Härvid är det enligt min mening uppenbart att klienten ingår skiljeavtal genom att påkalla skiljeförfarande mot en viss advokat rörande en viss arvodesfråga.²³

Uttalanden i promemorian tyder på att klienten klart och tydligt måste ha utfäst sig att åtnöjas med skiljedomen. Av SML 2 § följer att ett skiljeavtal innebär att part inte skall äga klandra domen på materiella grunder. Skiljeavtalet behöver sålunda inte innehålla någon föreskrift om att parterna avsäger sig rätten till materiell överprövning för att skiljemannalagen skall bli tillämplig.²⁴

I den blankett som användes för påkallelse av skiljeförfarande sägs dels att tvistefrågan inte kan upptas till prövning om advoktens huvudman förbehållit sig rätten att klandra skiljedomen dels att huvudman som inte förbehållit sig sådan rätt, skall anses ha utfäst sig att åtnöjas med skiljedomen. Denna upplysning utgör ett villkor för tillkomsten av skiljeavtal. Då klienten förbehållit sig klanderrätt har advokatsamfundets styrelse avvisat hans yrkande.²⁵ Något skiljeavtal kan inte anses ha tillkommit då klienten inte accepterat villkoren för prövning. På samma sätt får man anse att oren accept av "skiljedomserbjudandet" förelåg i fall då klienten förklarat att han inte kunde underkasta sig skiljedom förrän han visste "vad den ungefärligen går ut på". Med rätta avvisades klienten talan. Skiljenämnden uttalade: "En klient som påkallar skiljedom genom samfundets försorg får – även om enligt ordalagen enligt 33 § i stadgarna endast advokaten är skyldig underkasta sig skiljedom – anses ha biträtt ett skiljeavtal om skiljedom enligt angiven lag därest icke klienten i anslutning till påkallandet av skiljedom gör förbehåll om rätt att klandra densamma."²⁶

²⁰ Jfr härom Bolding, Skiljedom, s 74 och 79 med hänvisningar.

²¹ Hassler, Skiljeförfarande, s 53 f.

²² Se under 6.1.

²³ Heuman, Reklamationsnämnder och försäkringsnämnder, s 29. Se även nedan under 6.3 vid not 36 vad som sägs om fallet NJA 1963 s 658.

²⁴ Hassler, Skiljeförfarande, s 54.

²⁵ TSA 1974 s 70.

²⁶ TSA 1970 s 186.

6. Hur blir advokaten förpliktad att underkasta sig skiljedomsprövning?

6.1 Utgör skiljedomsföreskriften anbud om att ingå skiljeavtal

Det skulle kunna anses att föreskriften i stadgarna 33 § utgör ett anbud som framställts av samfundet för advokaternas räkning till allmänheten, nämligen till advokaternas framtida klienter. Inom doktrinen har hävdats att bindande anbud inte föreligger då uttalanden inte riktar sig till en eller flera bestämda personer.²⁷ André har i sin avhandling Marknadsansvar uttalat att principen inte kan upprätthållas undantagslöst, bl a därför att den bygger på sådana uttalanden i äldre förarbeten som inte uttryckligen tog sikte på de mindre frekventa fallen vid vilka meddelandet utformats som ett erbjudande vilket är ägnat att väcka tillit till att det kommer att infrias.²⁸ André återger Nya Lagberedningens uttalande 1894 om att anbud ej föreligger om någon genom tillkännagivande i tidning medelst prislista eller på annat sätt allmänneligen uppfordrar andra att med honom sluta köp. André synes mena att beredningens uttalanden nu ger uttryck för en föråldrad syn på avtalsrätten. Om erbjudandet kan infrias mot flera personer torde André mena att det kan vara bindande om det i hög grad är ägnat att väcka förväntan om att det kommer att infrias. Därtill måste krävas att erbjudandet är preciserat; av Andrés framställning framgår att avsaknaden av annat syfte med uttalandet än att uppnå avtalsbundenhet (stimulera avsättningen) talar för att anbudet är bindande. Detsamma gäller om ordvalet för tanken till bundenhet, t ex genom att någon förbinder sig eller förpliktar sig. Vidare synes André mena att tidsmässiga och antalsmässiga begränsningar medför att förklaringen blir bindande enligt sin lydelse. Om ett erbjudande har förmånskaraktär kan detta

²⁷ Adlercreutz, Avtalsrätt I, s 53 f och Ramberg, Allmän avtalsrätt Del I, s 128 f.

²⁸ Se till det följande André, Marknadsföringsansvar, s 215 ff och 234 f.

vara ett skäl att anse det som bindande enligt André, men skäl däremot kan vara att en antalsmässig begränsning inte kommit till uttryck.

Med hänvisning till det ovan sagda kan flera skäl åberopas till stöd för att föreskriften i stadgarnas 33 § innebär ett bindande anbud riktat till allmänheten. Det har kommit till uttryck genom ordalydelse som för tanken till bundenhet, nämligen att ledamot är skyldig underkasta sig skiljedom. Åtagandet kan fullgöras mot envar klient och någon antalsmässig begränsning behöver inte uppställas. Erbjudandet har karaktären av ett förmånserbjudande och klienterna skall kunna förlita sig därpå när de väljer mellan att anlita en advokat eller annan jurist som inte erbjuder kostnadsfri skiljedomsprövning av arvodestvister. Stadgarnas föreskrift innebär vidare erbjudande om en preciserad förmån, nämligen en prövning som är noga reglerad genom SML och kompletterande föreskrifter i stadgarnas 33 §.

6.2 Utgör skiljedomsföreskriften en motsvarighet till tredjemansavtal

Möjligen skulle skiljedomsföreskriften i stadgarna kunna uppfattas som ett slags ensidig rättshandling till förmån för tredje man/klienten.²⁹ Denne skulle genom stadgarna kunna anses vara tillförsäkrad en självständig rätt gentemot advokaten. Denna rätt uppkommer genom att advokaten vinner medlemskap i samfundet. Ett för advokaten bindande oåterkalleligt åtagande mot klienter om skiljedomsprövning, kan endast uppkomma om erbjudandet utgör en förmån för klienten. Det kan hävdas att så måste vara fallet eftersom skiljeförfarandet är kostnadsfritt och klienten fritt kan välja mellan domstolsförfarande och skiljeförfarande. Om han sålunda från sina subjektiva utgångspunkter finner det förmånligt med skiljeförfarande skulle ett bindande åtagande föreligga mot honom. Emellertid kan det objektivt sett visa sig att erbjudandet inte är förmånligt, därför att förfarandet inte erbjuder fullgoda rättssäkerhetsgarantier, tex med avseende på utredningsmöjligheterna, överklagandemöjligheterna och nämndens sammansättning. Enligt min mening har denna uppfattning visst fog för sig. Erbjudande om skiljeförfarande kan medföra att någon klient lockas anta ett erbjudande som han senare finner vara oförmånligt. Läran om tredjemansavtal bör inte läggas till grund för att göra advokaten bunden av föreskriften i stadgarna att han skall underkasta sig skiljedom i arvodestvister. Ett skäl härför är också att åtagandet bättre kan passas in under vad som avses med bindande anbud i avtalslagens mening enligt föregående avsnitt.

²⁹ Se här till Adlercreutz, Avtalsrätt I, s 103 ff och Eklund, Anställningsförhållandet vid företagsöverlåtelser, s 198 ff. Jfr även TSA 1971 s 339 och Dillén, s 258.

6.3 *Betydelsen av att framtida arvodestvister ej härflyter av bestämt rättsförhållande*

Det kan ifrågasättas om inte bestämmelsen i SML 1 § om skiljeklausulers giltighet med avseende på framtida tvister innebär att advokaterna inte är bundna av åtaganden att underkasta sig skiljedom i arvodestvister. Skiljeavtal rörande dispositiva frågor kan enligt detta lagrum avse *framtida tvister härflytande av visst rättsförhållande* som anges i avtalet. Framtida tvist skall enligt Hassler ha anknytning till ett rättsförhållande som i skiljeavtalet individualiseras, så att det kan skiljas från andra rättsförhållanden. *Detta rättsförhållande skall ha uppkommit vid tiden för skiljeavtalets ingående.*³⁰ Två personer kan sålunda inte ingå avtal om att skiljemän skall avgöra alla mellan dem uppkommande tvister i anledning av köpeavtal som de kommer att ingå i framtiden. Klausulen saknar verkan oberoende av om de framtida materiella avtalen preciseras mer eller mindre, tex genom tillägg att skiljeavtalet bara skall gälla vissa fastighetsrättsliga tvister.³¹ Skiljeklausulen blir nämligen ogiltig av det skälet att något materiellt avtal ännu inte ingåtts mellan parterna.

Principen om att parterna inte kan ingå skiljeavtal om alla mellan dem i framtiden uppkommande tvister torde upprätthållas undantagslöst i de olika ländernas nationella skiljedomsrätt. Principen har sin grund i att en part inte skall kunna avsäga sig rätten till domstolsprövning innan han med ledning av det uppkomna rättsförhållandet kan bedöma vilken typ av tvister som kan aktualiseras och vilka värden som därvid kan ställas på spel.³² Förbehåll i föreningsstadgarna om att tvister mellan föreningen, föreningsmedlemmar och vissa andra angivna personer skall hänskjutas till skiljemän har enligt lagen om ekonomiska föreningar 116 § samma verkan som skiljeavtal. Förbehåll i ideella föreningsstadgar torde likaledes äga giltighet.³³ Skiljedomsföreskriften i samfundets stadgar tar inte sikte på tvister mellan föreningen och ledamöter. Arvodestvisterna kan inte härledas ur det rättsförhållande som uppstår mellan samfundet och en advokat i och med att ledamotskap vinnes. En arvodestvist uppkommer i anledning av det uppdragsavtal som ingåtts mellan klienten och advokaten. En advokat kan lika litet som annan föreningsmedlem genom föreningsstadgar förbinda sig att underkasta sig skiljedom i anledning av framtida tvister som har sin grund i ännu inte ingångna avtal. Förbehållen i föreningsstadgarna tar inte sikte på dessa fall, utan endast på föreningstvister.

En förening bör liksom advokatsamfundet inte kunna kringgå den grundlägg-

³⁰ Hassler, Skiljeförfarande, s 32.

³¹ Heuman, Specialprocess, Utsökning och Konkurs, s 26.

³² David, Arbitration in International Trade, s 184, van den Berg, The New York Arbitration Convention of 1958, s 148 och Gomard, Civilprocessen, s 644.

³³ Hassler, Skiljeförfarande, s 52.

gande principen om att en skiljeklausul är överksam om den tar sikte på tvister i anledning av ännu inte ingångna avtal. Detta gäller oberoende av om advokaten framstår som den starkare parten i förhållande till klienten. Det kan tänkas att en arvodestvist kommer att avse ett omfattande mångårigt uppdrag av tex internationell karaktär och att advokaten inte vill underkasta sig skiljeförfarande med begränsade möjligheter till muntlig bevisupptagning och överklagande. Måhända vill han kanske inte heller acceptera att ett träffat avtal i arvodesfrågan skall kunna rivas upp av skiljenämnden med stöd av stadgarna 33 § och ersättas med en av nämnden företagen skälighetsprövning som leder till oförmånliga resultat för honom. Advokaten bör enligt detta synsätt endast kunna avsäga sig det rättsskydd som ligger i domstolsprövning sedan han åtagit sig ett uppdrag och med ledning därav kunnat bilda sig en uppfattning om arten av framtida arvodestvister.

Vad nu sagts står inte i strid med ett fall vari HD ansett att en skiljeklausul som inte tillkommit på sätt som förutsetts i skiljemannalagen fick anses ha verkan som skiljeavtal.³⁴

Central överenskommelse hade ingåtts mellan arbetsgivare- och arbetstaga-reorganisationer om de bestämmelser som gäller för grupplivförsäkringar som meddelas av kommunernas försäkringsaktiebolag (KFA). Enligt bestämmelserna skulle tvister om tillämpning och tolkning av försäkringsbestämmelserna avgöras av en permanent skiljenämnd.

Sedan en arbetstagare avlidit gjorde hennes dotter anspråk på försäkrings-ersättning. Hennes talan ogillades genom skiljedom. Domen klandrades varvid käranden bl a påstod att giltigt skiljeavtal ej förelegat, eftersom modern inte fick del av försäkringsbestämmelserna och den däri intagna skiljeklausulen.

HD uttalade bl a: "De försäkringsvillkor som gäller för den av KFA meddelade grupplivförsäkringen grundar sig på en central överenskommelse mellan vissa arbetsgivare- och arbetstaga-reorganisationer. Försäkringsavtal sluts emellertid mellan den enskilde arbetsgivaren och KFA. Slutligen är det den anställde som är försäkringstagare.

Det är naturligt att en så komplicerad konstruktion inte så lätt låter sig inordnas under gängse avtalsrättsliga regler. I första hand måste arbetsrättsliga principer läggas till grund för bedömningen. Den centrala överenskommelsen innebär att försäkringen omfattar alla arbetstagare hos en arbetsgivare som tecknat försäkring. Förmånen av tjänstegrupplivförsäkring får anses ingå i de enskilda arbetstagarnas anställningsvillkor. Arbetstagarna saknar möjlighet att, annat än genom sina organisationer, påverka de försäkringsvillkor som fastställts genom den centrala överenskommelsen. För den avlidna måste

³⁴ NJA 1981 s 1205.

därför den i försäkringsvillkoren intagna skiljeklausulen anses ha blivit gällande i och med att hon började sin anställning. Även om skiljeklausulen sålunda tillkommit i en ordning som inte är förutsedd i lagen om skiljemän, får den anses ha verkan som skiljeavtal.”

Fallet aktualiserar *frågan om ett skiljeavtal kan tillkomma vid den tidpunkt uppdragsavtal slutes mellan advokaten och klienten*. Denna fråga kan naturligtvis inte bedömas enligt arbetsrättsliga principer. Kraven på att skiljeavtal endast kan tillkomma enligt erkända avtalsrättsliga mekanismer kan då inte efterges annat än om man på föreningsrättens område godtar system för avtalsbindning av avvikande art. Även om särskilda principer gäller för interna föreningsangelägenheter, saknas stöd för att tredjeman och en föreningsmedlem skulle kunna bli avtalsrättsligt bundna utan att det ställs krav på att ett anbud accepterats.

Den centrala överenskommelsen i HD-fallet motsvaras alls inte av advokatsamfundets stadgar. Dessa har inte tillkommit efter någon överläggning med en klientorganisation. Även om man anser att advokaten önskat ingå uppdragsavtalet med hänvisning till de ytterligare villkor som framgick av stadgarna kan detsamma inte anses gälla klienten. Det kan inte förutsättas eller fingeras att han godtagit skiljedomsföreskriften eller att någon godtagit denna för hans räkning såsom är fallet då en arbetstagar företräds av en arbetstagarorganisation. Vid tidpunkten för uppdragsavtalets ingående kan sålunda skiljeavtal inte anses ha tillkommit med avseende på arvodestvister som kan härledas ur uppdragsavtalet.

Situationen skiljer sig också från den då avtalsparter enligt ett HD-fall genom hänvisning till standardavtalsvillkor blir bundna av en däri förekommande skiljeklausul oberoende av om någon av dem varit okunnig om klausulen vid avtalets ingående.³⁵ Bundenheten grundas på att båda parter godtagit hänvisningen. Då uppdragsavtal ingås mellan advokat och klient sker ingen hänvisning till skiljedomsföreskriften i stadgarna.

Enligt min mening är det således inte möjligt att göra advokaten bunden av en föreskrift om skiljeförfarandet innan han åtagit sig det uppdrag som ger upphov till tvisten. Härvid uppkommer fråga om *samfundet i stället bör verka för att skiljeavtal ingås antingen då advokaten erhåller uppdraget eller då klienten kräver nedsättning av det begärda arvodet*. Advokaterna erhåller många gånger uppdrag vid telefonsamtal och avslutar dem kanske med rådgivning utan personligt sammanträffande med klienten. Det vore därför alltför betungande att kräva upprättande av individuella skriftliga skiljeavtal i anledning av varje mer eller mindre omfattande uppdrag.

Det vore mer praktiskt om skiljeavtal kunde ingås endast i de fåtal fall tvist

³⁵ NJA 1980 s 46.

uppkommer. Möjligen skulle föreskriften i stadgarna kunna omformuleras så att den innebure skyldighet för advokaten att på klientens begäran ingå skiljeavtal när arvodestvist uppkommer. Sedan klienten påkallat skiljeförfarande genom att ifylla en blankett skulle denna tillställas advokaten som undertecknade en skiljedomsklausul. Man kan fråga sig om detta praktiska förfarande inte skulle strida mot kravet på att påkallelse av skiljeförfarande inte kan ske innan skiljeavtal ingåtts.

Ett HD-fall kan åberopas till stöd för att skiljeavtal kan tillkomma genom att en part påkallar skiljeförfarande bl. a. beträffande sådana tvistefrågor som inte täcks av ett redan ingånget skiljeavtal om motparten därefter påkallar skiljeförfarandet beträffande i stort sätt samma frågor och båda parterna sedan utför talan beträffande dessa frågor under åberopande av vidlyftig utredning utan att göra invändning om skiljemännens behörighet.³⁶ I detta fall kan ett *anbud och accept om tilläggsskiljeavtal ha stöd i de båda påkallelseskriterierna* från vardera partens sida. Skiljeavtal kan däremot knappast tillkomma enbart genom att ena parten påkallar skiljeförfarande och den andra parten utför talan i denna del av tvisten.³⁷ Skiljeavtal kan sålunda inte ingås genom att den påkallade partens motpart för talan utan att göra invändningen mot skiljemännens behörighet. Eljest skulle preklusionsregeln i SML 21 § 2 st komma att gälla även för den i SML 20 § angivna ogiltighetsgrunden att giltigt skiljeavtal inte föreligger. Avsaknaden av preklusionsregel i SML 20 § innebär att skiljeavtal inte kan tillkomma genom att part inlåter sig i förhandling utan att göra gensaga. Det måste fordras att part tydligare accepterar motpartens krav på skiljedomsprövning genom en positiv partshandling som tar sikte på just frågan om slutande av skiljeavtal. Tvistefrågan måste också anges tydligt och bristande överensstämmelse mellan två påkallelseskriter utgör skäl för att anta att skiljeavtal ej kommer till stånd.³⁸

Advokatsamfundet bör tillse att osäkerhet ej uppstår i fråga om skiljeavtalsbundenheten föreligger. HD-fallet tyder visserligen på att påkallelse kan ske först och skiljeavtalsbundenheten kan uppkomma sedan. Emellertid rörde det sig härom om en speciell situation, nämligen fall då giltigt skiljeavtal förelåg och fråga om tilläggsskiljeavtal slutits. Man måste därför vara försiktig med att dra slutsatser i frågan om hur ett första skiljeavtal kan tillkomma.

Av SML 11 § 2 st framgår att påkallelse inte behöver göras om skiljeavtal slutes om uppkommen tvist och avtalet är skriftligen upprättat med tydligt angivande av tvistefrågan. Om sålunda klienten enligt blanketten anmanas att skriva under ett formulär för skiljeavtal och därvid tydligt ange tvistefrågan, är det tillräckligt att advokaten sedan skriver under denna handling. Någon

³⁶ NJA 1963 s 658

³⁷ Jfr Hassler, s 30 f och Bolding, s 187.

³⁸ Hassler, s 31 not 14 in fine.

påkallelse behöver sedan inte göras. Emellertid kan då advokaten inte senare påkalla skiljedomsprövning av frågor som inte täcks av avtalet. Det har därför betydelse om den av klienten undertecknade blanketten endast innehåller begäran om prövning av nedsättningsfrågan och ej tillika av arvodestvisten i stort. Advokatens möjligheter att framställa motyrkanden inom ramen för det ingångna skiljeavtalet i syfte att utverka en exekutionstitel är beroende av att klienten inte begär prövning endast av nedsättningsfrågor, menövriga arvodesfrågor om skyldighet att betala arvode och kostnader. Om klienten i enlighet med en anvisning i formuläret anmodas ange vilka arvodesdebiteringar han anser utgöra tvistefrågor får kravet på tydlighet i SML 11 § 2 st anses vara uppfyllt. Särskilt påkallelse krävs då ej. Advokaten kan då framställa motyrkanden och detta även om klienten framställt nedsättningsyrkande i anledning av en angiven allmän tvistefråga.

Antag att skiljedomsföreskriften i samfundets stadgar konstrueras så att advokaterna vore skyldiga att ingå framtida skiljeavtal i anledning av uppkomna konkreta arvodestvister. Man kan tycka att en *utfästelse att genom accept ingå skiljeavtal* kan anses helt likvärdig med en skiljedomsföreskrift i stadgarna om att advokaterna avger *bindande anbud om att ingå skiljeavtal som kan antas av klienten* och resultera i ett skiljeavtal utan att advokaten då behöver bekräfta överenskommelsen. I praktiken förbinder sig advokaten i båda fallen att underkasta sig skiljeförfarande i anledning av ännu icke uppkomna rättsförhållanden. Detta godtas inte enligt SML 1 § och regeln bör inte civilrättsligt sätt kunna kringgås genom en föreskrift om skyldighet att ingå avtal.

Även om en domstol inte skulle kunna ålägga en advokat att underteckna och ingå ett skiljeavtal skulle man kunna tänka sig att sanktion kan drabba en advokat för det han vägrat skriva under ett skiljeavtal. Det kan härvid nämnas att skiljeklausul som tog sikte på framtida tvister icke ansågs bindande i äldre fransk rätt, men att man likväl diskuterat möjligheten av att skadeståndsansvar kunde drabba en part för underlåtenhet att sluta skiljeavtal.³⁹ Man kan likväl hävda att en skadeståndssanktion inte bör kunna drabba en advokat, eftersom den har sin grund i de civilrättsliga reglerna om avtalsbrott och avtalsbundenhet inte uppkommer i anledning av stadgeföreskriften.⁴⁰ Härtill kommer att det kan vara svårt för klienten att påvisa att han lidit ersättningsgill skada på grund av att advokaten ej undertecknat skiljeavtal. Ideell skada i anledning av kontraktsbrott berättigar i princip ej till ersättning.⁴¹

Underlåtenhet att skriva under skiljeavtalet kan däremot föranleda disciplinär sanktion. Denna påföljdstyp grundas inte på avtalsrättsliga regler och kan

³⁹ Schlosser, Das Recht der internationalen privaten Schiedsgerichtsbarkeit, 1. Band, s 256.

⁴⁰ Jfr Roos, Avtal och rösträtt, s 293 och 347.

⁴¹ Jfr Heuman, Reklamationsnämnder och försäkringsnämnder, s 75 ff.

helt allmänt tillgripas i situationer då advokatens handlande inte kan ådra honom påföljd enligt några lagregler.⁴²

Om advokaten endast har en skyldighet att ingå skiljeavtal kan klienten inte tvinga domstolen att avvisa fullgörelsetalan som väcks av advokaten. Rättegångshinder föreligger ej. Om klienten underlåtit att betala en arvodesräkning och ej heller framställt några anmärkningar inom en av advokaten utsatt frist bör denne ha möjlighet utverka en exekutionstitel. Klienten har möjligheter att få invändningar prövade i sak av rätten och kan begära att målet vilandeförklaras i avbidan på att samfundets styrelse fattar beslut om att ett träffat arvodesavtal inte är bindande enligt stadgarna 33 § sista stycket.

⁴² Jfr Wiklund, s 496 och 501 samt uttalanden om disciplinansvarets utsträckning utöver vad som följer av det civilrättsliga fullmactsansvaret. Se även Wiklund, s 146 f.

7. Sammanfattning

Skiljenämndens sammansättning i arvodestvister bör ändras så att inte enbart advokater ingår i nämnden. Klientens ensidiga rätt att påkalla skiljedom har ansetts innebära att denne kan tvinga domstolen att avvisa fullgörelsetalan som väcks av en advokat, t ex när han vidtagit fullt berättigade indrivningsåtgärder. Vid ett sådant avvisningsbeslut kan advokaten sannolikt inte utfå någon kostnadsersättning, men kan kanske åläggas ersätta klientens rättegångskostnader. Till dess fristen för påkallande av skiljedom utlöpt kan för advokaten uppstå ett rättstillstånd som kan jämföras med "déni de justice." Detta rättsläge består så länge ettårsfristen för påkallande av skiljedom inte utlöpt. Klienten ges ett alltför starkt processuellt rättsskydd som kan missbrukas.

Enligt min mening är skiljedomsföreskriften ogiltig, eftersom den tar sikte på framtida tvister i anledning av ännu inte ingångna uppdragsavtal. Skiljedomsföreskriften bör omkonstrueras för att bli giltig. En möjlighet är härvid att ålägga advokaterna skyldighet att underteckna skiljeavtal då klienten begär det i anledning av uppkommen tvist. Skyldigheten kan endast sanktioneras med disciplinpåföljd, ej med civilrättsliga sanktioner.

Källförteckning

Propositioner

- Prop 1972:4 med förslag till rättshjälpslag.
Prop 1973:87 med förslag till lag om rättegången i tvistemål om mindre värden.
Prop 1981/82:57 om försvararjäv m m.
Prop 1984/85:110 om konsumenttjänstlag.

Betänkanden

- SOU 1938:44. Processlagberedningens förslag till Rättegångsbalk. II. Motiv m m.
SOU 1982:26. Översyn av rättegångsbalken 1. Processen i tingsrätt. Del B. Motiv m m. Delbetänkande av rättegångsutredningen.

Litteratur

- Adlercreutz, A., Avtalsrätt I. 7 uppl. Lund 1982.
André, M., Marknadsföringsansvar. Stockholm 1984.
Arbitration in Sweden. Published by the Stockholm Chamber of Commerce. Second revised edition. Stockholm 1984.
Beckman, N. och Höglund, O., Svensk familjerättspraxis. Norstedts laghandböcker. Stockholm 1984 med supplement nr 2 och 3.
Bengtsson, B., Särskilda avtalstyper I. Stockholm 1972.
van den Berg, A. J., The New York Convention of 1958. Deventer/Netherlands 1981.
Berglund, H., Om skiljeavtal och skiljedom. Uppsala 1920.
Berglund, H., Skiljemän eller gode män. SvJT 1931 s 125 ff.
Bolding, P. O., Skiljedom. Stockholm 1962.
Craig, Park and Paulsson, International Chamber of Commerce Arbitration. New York London Rome 1984.
David, R., Arbitration in international trade. Deventer/Netherlands 1985.
Dillén, N., Bidrag till läran om skiljeavtalet. Stockholm 1933.
Ekelöf, P. O., Rättegång. Tredje häftet. 4 uppl. Stockholm 1980.
Eklund, R., Anställningsförhållandet vid företagsöverlåtelser. Stockholm 1983.
Ekstedt, C. G., Hur bestäms och betalas advokatarvode? Advokaten 1986 s 206 ff.
Gomard, B., Civilprocessen. København 1977.
Hassler, Å., Skiljedomens rättskraft, Festskrift till Olivecrona. Stockholm 1964.
Hassler, Å., Skiljeförfarande. Stockholm 1966.
Hassler, Å., Specialprocess. Stockholm 1972.
Heuman, L., Målsägande. Stockholm 1973.
Heuman, L., Reklamationsnämnder och försäkringsnämnder. Stockholm 1980.
Heuman, L., Specialprocess Utsökning och Konkurs. Lund 1981.
Hellner, J., Speciell avtalsrätt II. Kontraktsrätt. Stockholm 1984.
Hjermer, L., ICC. Internationella Handelskammarens förliknings- och skiljedomsgre-
ler. Stockholm 1981.
Lihné, N. B., Betalningsföreläggande. Stockholm 1973.
Lodin, Lindencrona, Melz och Silfverberg, Welinder's, Beskattning av inkomst och
förmögenhet. 2 uppl. Lund 1983 och 1984.
Magnusson, P. och Sandberg, D., Rättssäkerheten i fackföreningar. Stockholm 1985.
Ramberg, J., Allmän avtalsrätt. Del I. Stockholm 1986.
Rodhe, K., Obligationsrätt. Stockholm 1984.

Roos, C. M., Avtal och rösträtt. Uppsala 1969.
Rättshjälpsboken. Domstolsverket.
Schlosser, P., Das Recht der internationalen privaten Schiedsgerichtsbarkeit. 1 Band,
Tübingen 1975.
Tiberg, H., Mellanmansrätt. 7 uppl Stockholm 1986.
Walin, G., Kommentar till ärvdabalken, Del II., 2 uppl. Stockholm 1984.
Welamson, L., Konkursrätt. Stockholm 1961.
Welamson, L., Konkurs, 7 uppl. Stockholm 1981.
Weslien, P.-A., Anm av Å. Hassler: Skiljeförfarande. SvJT 1967 s 195 ff.
Wiklund, H., God advokatsed. Stockholm 1973.

Bilaga 1

Utdrag ur stadgar för Sveriges Advokatsamfund

Om disciplinnämnd

12 §

Samfundets disciplinnämnd består av ordförande, vice ordförande samt sju andra ledamöter.

Ordförande, vice ordförande och fem övriga ledamöter väljes i nu nämnd ordning vid ordinarie fullmäktigemöte för fyra år, räknat från och med närmast följande 1 juli. Val förrättas vartannat år och avser varannan gång ordförande och tre andra ledamöter, varannan gång vice ordförande och två andra ledamöter.

Nämndens återstående två ledamöter (offentliga representanter) utses av regeringen. De förordnas en i sänder vartannat år för fyra år, räknat från den 1 juli. De offentliga representanterna hämtas utanför den personkrets, som enligt 4 kap. 6 § rättegångsbalken är undantagen i fråga om val till nämndeman.

Den som vid utgången av den valperiod, för vilken han senast utsetts, kommer att ha varit ledamot av disciplinnämnden under åtta år i följd utan att därunder ha varit ordförande eller vice ordförande, må ej för tidigare period än den, som börjar två år därefter, ånyo utses till annan befattning inom nämnden än som ordförande eller vice ordförande.

Väljes ledamot av disciplinnämnden till ledamot eller suppleant i styrelsen och mottagar han detta uppdrag, skall han frånträda sitt uppdrag i nämnden.

Om skiljemannaförfarande i tvist om arvode och kostnad

33 §

Ledamot är skyldig att underkasta sig skiljedom i tvist med huvudman om arvode och kostnad för utfört uppdrag, därest huvudmannen eller – om denne anlitat för honom gällande rättsskyddsförsäkring – vederbörande försäkringsbolag inom ett år från sluträknings avgivande hos styrelsen skriftligen påkallar sådan skiljedom. Utträder eller uteslutes ledamot ur samfundet, sedan skiljedom mot honom påkallats, är skiljedomen utan hinder därav bindande för honom.

Skiljedom meddelas, enligt beslut av styrelsen, antingen av styrelsen eller av en särskild skiljenämnd, bestående av tre eller fem av styrelsen för varje särskilt fall, inom eller utom styrelsen, utsedda samfundsledamöter.

Å skiljemannaförfarandet skall vad i lagen om skiljemän stadgas äga tillämpning, dock att, där styrelsen prövar tvisten, bestämmelserna i 11 § första och andra styckena av dessa stadgar skola gälla. Styrelsens och den särskilda skiljenämndens ledamöter må icke av part mottaga eller betinga sig ersättning.

Den särskilda skiljenämndens ledamöter äro berättigade till ersättning av samfundet för sina reseutgifter enligt samma grunder, som gälla för ledamöter av styrelsen.

Föreligger avtal om arvode eller ersättning i övrigt för uppdrags utförande, äro styrelsen och den särskilda skiljenämnden vid sin prövning icke bundna härav, därest avtalet visas vara oförenligt med huvudmannens eller försäkringsbolagets berättigade intresse. Har verkställd debitering av arvode eller kostnad godkänts må styrelsen och den särskilda skiljenämnden, där debiteringen är uppenbart obillig samt omständigheterna i övrigt därtill föranleda, lämna godkännandet utan avseende.

Bilaga 2

Utdrag ur Vägledande regler om god advokatsed

Ersättning för anskaffande av uppdrag

8 §

Advokat får inte till annan avstå viss del av arvodet eller lämna honom gottgörelse i annan form för att han tillfört eller tillför advokaten uppdrag eller utfäster sig att vara verksam i sådant syfte. Sådan gottgörelse får inte heller mottagas.

Vad som sagts i första stycket utgör inte hinder för fördelning av arvode mellan advokaten och hans kompanjon eller biträdande jurist.

Anlitande av sakkunnig

9 §

Anlitar advokat på klientens vägnar sakkunnig för verkställande av utredning eller avgivande av utlåtande och vill han inte personligen ansvara för den sakkunniges arvode och kostnader, bör han vid uppdragets överlämnande fästa dennes uppmärksamhet härpå.

Förhållande till klienten

Trohet och lojalitet

20 §

Advokat får inte utan klientens samtycke av annan än klienten betinga sig, låta åt sig utlova eller ta emot gottgörelse utöver det arvode som klienten eller annan på dennes vägnar har att erlagga.

Arvodesdebitering m m

25 §

Debiterat arvode skall vara skäligt.

Gör klienten invändning mot skäligheten, bör advokaten upplysa honom

om förefintlig möjlighet att få arvodet prövat genom skiljedom enligt vad som därom är föreskrivet i advokatsamfundets stadgar.

26 §

Innan advokaten kan överblicka arbetets omfattning, bör avtal om arvodets storlek inte träffas annat än på klientens uttryckliga begäran.

27 §

Rättegångsarvode, som påförs klienten, får inte, med mindre särskilda skäl därtill föreligger, överstiga vad advokaten i rättegången yrkat att motpart skall förpliktas att utge till klienten.

28 §

Advokat är skyldig att upplysa klienten om föreliggande möjligheter att erhålla offentlig försvarare eller rättshjälp eller att utnyttja eventuellt förefintlig rättsskyddsförsäkring. Han skall dessutom vid behov medverka till att klientens möjligheter att erhålla dessa förmåner tillvaratas.

29 §

Advokat får inte för arbete, som omfattas av uppdrag såsom offentlig försvarare eller biträde enligt rättshjälpslagen, av klienten eller annan förbehålla sig eller ta emot arvode eller annan ersättning utöver den ersättning som fastställs av vederbörande myndighet.

30 §

Advokat får av klienten begära erforderliga förskott till bestridande av utlägg för klientens räkning.

Har advokaten vid uppdragets mottagande gjort förbehåll därom, eller är det eljest med hänsyn till omständigheterna rimligt, äger advokaten av klienten begära även skäligt förskott på sitt arvode.

31 §

Då uppdrag slutförts eller eljest upphört, skall sluträkning utan dröjsmål tillställas klienten.

Debiterat arvode behöver, såvitt det avser ett och samma uppdrag, inte specificeras, men advokaten är skyldig att på begäran lämna klienten skriftlig redogörelse för det med uppdraget förenade arbetet.

Redovisning

32 §

Då uppdrag, i vilket advokat uppburit medel, slutförts eller eljest upphört, skall slutredovisning utan dröjsmål avges till klienten.

Om skyldighet i vissa fall att avge årsredovisning är stadgat i bokföringsreglementet.

Redovisning sker genom att redovisningsräkning tillställs klienten.

33 §

Redovisningsräkning skall vara klart och redigt uppställd. Den skall upptaga allt vad advokaten i anledning av uppdraget uppburit samt ange de utlägg som advokaten haft och det arvode han påfört klienten. Dag för mottagande och utgivande av varje särskilt belopp bör anges, där inte med hänsyn till uppdragets omfattning eller andra omständigheter ett sammanförande av flera poster till en måste anses lämpligare. Redovisningsräkningen skall vara daterad.

Vad som är stadgat i 31 § andra stycket skall äga motsvarande tillämpning på arvode, som upptagits i redovisningsräkning.

34 §

Utvisar slutredovisning ett saldo klienten till godo, skall saldobeloppet utan dröjsmål utbetalas till klienten.

Vägledande regler om advokatsed

Advokat får inte som villkor för utbetalning av saldobeloppet eller del därav uppställa krav på att redovisningen skall godkännas av klienten.

35 §

Advokat får inte genom avtal eller förbehåll frita sig från redovisningsskyldighet.

Utlämnande av handlingar

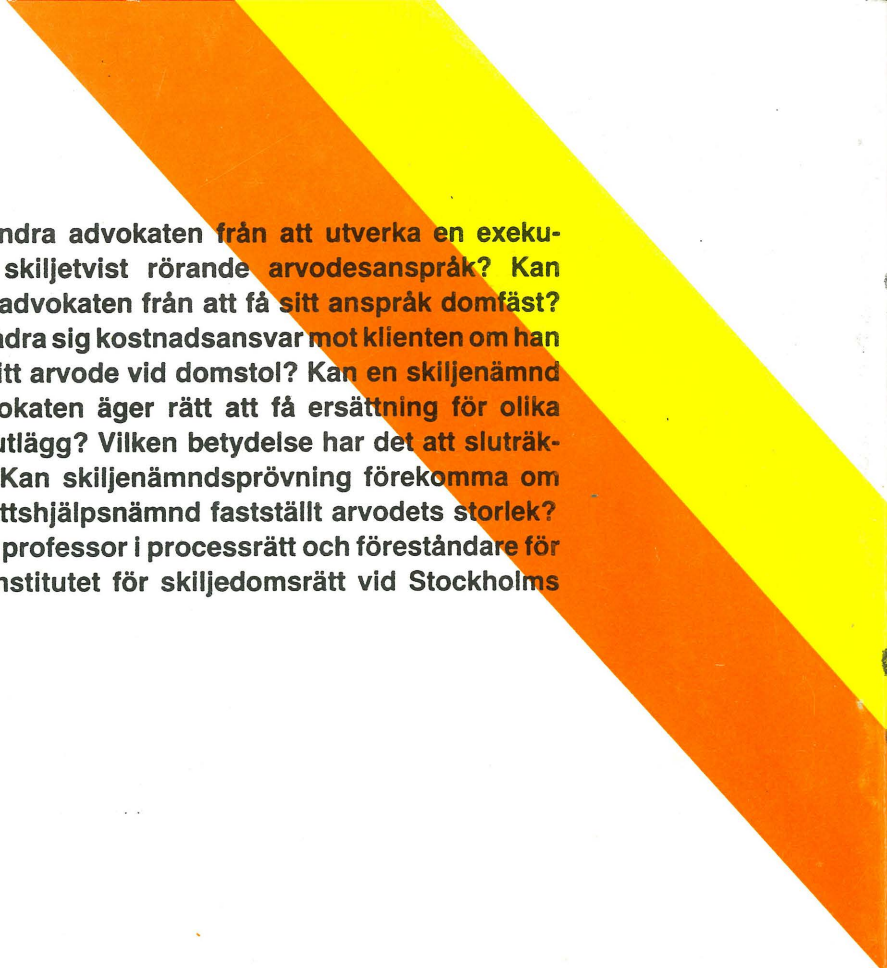
36 §

Sedan uppdrag slutförts eller eljest upphört, skall klienten tillhöriga handlingar utan dröjsmål utlämnas till honom. Advokat får inte som villkor för utlämnande av handlingarna uppställa krav på att advokaten debiterat arvode eller av honom avgiven redovisning skall godkännas av klienten.

Förhållandet till motparten

39 §

Advokat får inte som villkor för att bevilja av motparten begärt anstånd med betalning eller annan prestation uppställa krav på att motparten skall ersätta kostnader, som han inte lagligen är skyldig att gälda och som inte heller rimligen bör åläggas honom.

Kan klienten hindra advokaten från att utverka en exekutionstitel i en skiljetvist rörande arvodesanspråk? Kan klienten hindra advokaten från att få sitt anspråk domfäst? Kan advokaten ådra sig kostnadsansvar mot klienten om han söker driva in sitt arvode vid domstol? Kan en skiljenämnd avgöra om advokaten äger rätt att få ersättning för olika kostnader och utlägg? Vilken betydelse har det att sluträkning utfärdas? Kan skiljenämndsprövning förekomma om domstol eller rättshjälpsnämnd fastställt arvodets storlek? Lars Heuman är professor i processrätt och föreståndare för vetenskapliga institutet för skiljedomsrätt vid Stockholms universitet.